

Lucia Mokrá
Branislav Fridrich

»» ĽUDSKÉ PRÁVA

Partneri:

SFPA
Slovak Foreign Policy Association

Vydané v rámci projektu „Zlepšenie technických a vzdelávacích kapacít na urýchlenie vybavovacieho procesu na spoločnej slovensko-ukrajinskej hranici“ (č. CBC 01017)

ĽUDSKÉ PRÁVA

Autori:

Lucia Mokrá – Branislav Fridrich

Bratislava
2016

ĽUDSKÉ PRÁVA

Autori: doc. JUDr. PhDr. Lucia Mokrá, PhD. (kapitola 1.2, 1.3., 2, 3)
doc. JUDr. Branislav Fridrich, PhD. (kapitola 1.1.)

Recenzenti: doc. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD.
JUDr. Alexandra Strážnická, PhD.

Editácia a korektúry: Milada Bucseková, Vladimír Benč

Grafická úprava a tlač: ADIN s.r.o. Prešov

Vydavateľ: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti
pre zahraničnú politiku, n.o.
Hlavná 11, 080 01 Prešov, Slovenská republika
www.sfpa.sk

© Autori a Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o.

Partneri:

SFPA
Slovak Foreign Policy Association

Spolufinancovanie:

*Tento projekt je spolufinancovaný z Nórskeho finančného mechanizmu
a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.*

*Vydané v rámci projektu „Zlepšenie technických a vzdelávacích kapacít na urýchlenie
vybavovacieho procesu na spoločnej slovensko-ukrajinskej hranici“ (č. CBC 01017)*

Výška projektového grantu: 828 033,- EUR. www.norwaygrants.org

Program SK08 – Cezhraničná spolupráca: „Slovensko – Ukrajina: Spolupráca naprieč hranicou“

ISBN 978-80-89540-69-3

1. ĽUDSKÉ PRÁVA	4
1.1. Ľudské práva v právnom systéme Slovenskej republiky	4
1.2. Ľudské práva v systéme Rady Európy	29
1.3. Ľudské práva v kontexte systému ochrany garantovanej v Európskej únii ...	35
2. ĽUDSKÉ PRÁVA A ICH OCHRANA V SCHENGENSKOM PRIESTORE.....	46
2.1. Medzinárodná úprava práv migrantov, utečencov a azylantov	46
2.2. Schengenská dohoda	47
2.3. Práva jednotlivcov a povinnosti štátnych orgánov	50
3. ĽUDSKÉ PRÁVA V PRAXI	57
3.1. Všeobecné príklady a prípady z oblasti ochrany ľudských práv	57
3.2. Práva migrantov, utečencov a právomoci štátnych orgánov v SR.....	57

1. ĽUDSKÉ PRÁVA

1.1. ĽUDSKÉ PRÁVA V PRÁVNOM SYSTÉME SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Základné práva a slobody sú v Slovenskej republiky **upravené** v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky¹ v článkoch 11 až 54. Z hľadiska **systematiky** je úprava členená na:

- oddiel prvý – Všeobecné ustanovenia;
- oddiel druhý – Základné ľudské práva a slobody;
- oddiel tretí – Politické práva;
- oddiel štvrtý – Práva národnostných menšín a etnických skupín;
- oddiel piaty – Hospodárske, sociálne a kultúrne práva;
- oddiel šiesty – Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva;
- oddiel siedmy – Právo na súdnu a inú právnu ochranu;
- oddiel ôsmy – Spoločné ustanovenia k prvej a druhej hlave.

Úprava základných práv a slobôd v Slovenskej republike bola na základe postupu ústavodarcu formalizovaná ústavným vyhlásením relatívne samostatných katalógov práv a slobôd, pričom myšlienkovým vzorom bola medzinárodné a politicky veľmi priaznivo vnímaná **Listina základných práv a slobôd**², ktorá bola schválená 09.01.1991 Federálnym zhromaždením Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vyhlásená formou ústavného zákona pod č. 23/1991 Zb. Ústavný zákon nadobudol platnosť a účinnosť 08.02.1991 a do právneho poriadku Slovenskej republiky bol recipovaný všeobecnou recepčnou normou obsiahnutou v článku 152 Ústavy Slovenskej republiky. Listina základných práv a slobôd sa tak popri Ústave Slovenskej republiky stala základným prameňom práva upravujúcim ochranu základných práv a slobôd v Slovenskej republike. Medzi základné pramene práva, ktoré upravujú ochranu základných práv a slobôd v Slovenskej republike, taktiež zaraďujeme **medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách**, ktoré boli a ešte budú schválené v budúcnosti na základe článku 7 ods. 4 a 5 ústavného zákona č. 90/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov a medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené pred nado-

¹ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov - Ústava Slovenskej republiky. Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/20160101>

² Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1991/23/19910208>

budnutím účinnosti ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. v zmysle článku 154c ods. 1 cit. zákona.

Obsah ústavnej úpravy základných práv a slobôd a rovnako tak obsah Listiny základných práv a slobôd koncepcne vychádza z hlavných medzinárodných prameňov ľudských práv, najmä Všeobecnej deklarácie ľudských práv, Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách, Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach čo v podstate znamená, že základný stavebný prvok vytvárajú nosné myšlienky jusnaturalizmu. Obsah Listiny základných práv a slobôd a preto aj na ňu nadväzujúci obsah ústavnej úpravy základných práv a slobôd bol moderovaný aj snahou o zachovanie kontinuity ústavných inštitútov zakotvených v ústavách ČSR z roku 1920 a z roku 1948. Treba však ustáliť, že súčasná úprava základných práv a slobôd spĺňa **európsky štandard**, vyjadrený v ústavách členských štátov Európskej únie, ako aj v aktuálnych medzinárodných dokumentoch.

Listina základných práv a slobôd je zo **systematického hľadiska** rozdelená do dvoch základných častí. Prvá časť sa skladá z:

- legislatívno-technických ustanovení súvisiacich s interpretáciou listiny;
- ustanovení upravujúcich pôsobnosť;
- derogačnej klauzule;

Druhá časť, ktorá pomenúva konkrétne práva a slobody sa skladá z:

- Preambuly;
- Prvej hlavy - Všeobecné ustanovenia (čl. 1 až 4);
- Druhej hlavy - Ľudské práva a slobody (čl. 5 až 16);
- Tretej hlavy - Práva národnostných a etnických menšín (čl. 24 až 25);
- Štvrtej hlavy - Hospodárske, sociálne a kultúrne práva (čl. 26 až 35);
- Piatej hlavy - Právo na súdnu a inú právnu ochranu (čl. 36 až 40);
- Šiestej hlavy - Spoločné ustanovenia (čl. 41 až 47).

Úprava základných práv a slobôd obsiahnutá v Listine základných práv a slobôd a v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky je založená na akceptácii fundamentálnych **princípov**. Predovšetkým pôjde o

- princíp slobodného konania;
- princíp rovnosti každého pred zákonom;
- princíp zákazu spôsobovať ujmu na právach za uplatňovanie základných práv a slobôd;
- princíp neodňateľnosti, nescudziteľnosti, nepremlčateľnosti a nezrušiteľnosti základných práv a slobôd;

- princíp ukladania povinnosti len na základe zákona a pri zachovaní základných práv a slobôd;
- princíp vymedzenia hraníc základných práv a slobôd len zákonom a za podmienok ustanovených ústavou;
- princíp všeobecnosti pri zákonnom obmedzovaní práv a slobôd a nedotknuteľnosti podstaty a zmyslu základných práv a slobôd.

System ochrany základných práv a slobôd je v Slovenskej republike komplikovaný **duálnym** pôsobením ústavnej úpravy a úpravy obsiahnutej v Listine základných práv a slobôd, pričom obe normatívne úpravy sa vyznačujú rovnakým stupňom právnej sily a po obsahovej stránke sa vo veľkej miere prekrývajú. Pre adresáta práv a slobôd produkuje táto dualita problémy založené na zbytočnej zložitosti, čiastočnej neprehľadnosti a vnútorných rozporoch. Nezrovnalosti v systéme nastoľuje vzťah Ústavy Slovenskej republiky k Listine základných práv a slobôd. Ústava Slovenskej republiky ustanovením čl. 152 ods. 1 zachovala platnosť ústavných zákonov prijatých československým štátom, čím sa zachovala aj platnosť Listiny základných práv a slobôd. Rozporná je predovšetkým obsahová rovina niektorých práv. Ústava Slovenskej republiky upravuje niektoré práva zhodne s Listinou základných práv a slobôd. Niektoré práva sú však formulované odlišne a zhoda sa dá dosiahnuť iba pomocou účelovej interpretácie práva zameranej na dosiahnutie zhody medzi normami Ústavy Slovenskej republiky a Listinou základných práv a slobôd. Tam, kde obsah listiny je identický s ústavou, má malý právny význam pre dosiahnutie ochrany ústavného práva alebo slobody odkaz na príslušné ustanovenie Listiny základných práv a slobôd. Uplatnenie Listiny v takomto prípade má skôr politický význam, pretože v prípade rozhodnutia ústavného súdu v prospech subjektu namietajúceho neústavnosť určitého stavu sa v náleze vysloví porušenie ústavy a zároveň aj ďalšieho ústavného zákona. Uplatneniu Listiny základných práv a slobôd chýba opodstatnenie tam, kde sa podľa listiny zabezpečuje menší rozsah základných práv alebo slobôd, ako podľa Ústavy Slovenskej republiky. Listina základných práv a slobôd však v niektorých ustanoveniach obsahuje právne normy, ktoré v Ústave Slovenskej republiky nie sú. Zaručuje teda väčší rozsah práv ako ústava. Sporné je, či možno v takomto prípade priznať listine prednosť pred ústavou a to najmä na základe interpretácie všeobecnej recepčnej normy. Po zhodnotení vyššie opísaných skutočností možno vyvodiť záver, že terajší **význam** Listiny základných práv a slobôd je predovšetkým historický. Listinou sa formulovali základné práva a slobody do podoby v akej ich zaručuje Ústava Slovenskej republiky a zabezpečilo sa premostenie vnútroštátneho ústavného práva s medzinárodnými dohovormi o ľudských právach a slobodách.

Podľa článku 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky **medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách** ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.

Vo vzťahu k úprave základných práv a slobôd nie je možné zabúdať ani na pozíciu primárnych prameňov práva **Európskej únie**, ktoré konštituujú základné práva a slobody, pričom obsah týchto práv a slobôd nemusí byť zhodný s ich vnútroštátne vymedzeným obsahom a navyše, primárne pramene konštituujú aj práva nové, tzv. práva moderné, ktoré môžeme zaradiť do štvrtej generácie práv a ktoré by sme v ústavnej úprave Slovenskej republiky nenašli. Ústava Slovenskej republiky v článku 7 ods. 2 v druhej vete stanoví, že právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. S poukazom na princíp priameho účinku, ktorý definoval Súdny dvor Európskej únie však musíme pripustiť, že ustanovenia zakladajúcich zmlúv, ktoré splňajú súdom definované kritéria (stanovenie dostatočne jasných a presných práv alebo povinností, nepodmienenosť, právna perfektnosť) majú prednosť aj pred národnou ústavnou úpravou. Z tohto hľadiska je významná Chata základných práv Európskej únie, ktorá predstavuje prvý formalizovaný katalóg základných práv a slobôd, ktoré sa zaručujú v mocenskom prostredí Európskej únie.

Sloboda a rovnosť v právach

Ústava Slovenskej republiky v článku 12 ods.1 veta prvá stanoví „Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach.“ Podľa doktríny Ústavného súdu Slovenskej republiky prvou vetou citovaného ustanovenia ústava priznáva rovnaké práva všetkým ľudským bytostiam. Uvedené zásady v súhrne vyjadrujú podstatu základných práv ako prirodzených práv človeka a majú **univerzálny charakter**. Sú to ústavné direktívy adresovaná predovšetkým orgánom pôsobiacim v normotvornej činnosti všetkých stupňov. Vzhľadom na tieto znaky však nemôžu byť zásadne priamo aplikovateľné v individuálnych záležitostiach. Ochrana ľudských práv založená na princípe univerzality stavia na požiadavkách platnosti práva pre všetkých, rovnosti v práve, medzinárodnom nadštátnom uplatňovaní práva. Všeobecná platnosť ľudských práv vychádza z **prirodzenoprávnej koncepcie rovnosti** všetkých ľudí bez ohľadu na ich postavenie. Princíp formálnej rovnosti ľudí sa tak postupne stal základom ústavnej úpravy ochrany ľudských práv na úrovni jednotlivých štátov a zároveň taktiež hlavnou hodnotovou orientáciou civilizačného pokroku.

Ústava Slovenskej republiky v článku 12 ods. 1 veta druhá stanoví „**Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.**“ **Neodňateľnosť** zaručuje, že raz priznané základné právo alebo slobodu nemožno oprávnenému subjektu odňať. **Nescudziteľnosť** nepripúšťa postúpenie základného práva oprávnenou osobou na iného a to bez ohľadu na charakter právneho úkonu, ktorým by sa postúpenie základného práva alebo slobody uskutočnilo. **Nepremlčateľnosť** zaručuje, že základné právo alebo sloboda nezanikne plynutím

času. **Nezrušiteľnosť** zaručuje, že verejná moc nemôže základné právo alebo slobodu zrušiť alebo vyhlásiť za neplatné. Nezrušiteľnosť zakladá pozitívny záväzok štátu v tom zmysle, že štátne orgány môžu iba uznať jednotlivé základné ľudské práva. Z tohto hľadiska je štát v pozícii *status negativus* a *status positivus*. Štát, ak má byť štátom právnym a dodržiavajúcim demokratické princípy môže využívať len označené zákonné formy vo vzťahu k ľudským právam. Bud' štát nebude zasahovať do realizácie základného práva a ponechá jeho nositeľovi iniciatívu pri jeho realizácii, alebo prijme pozitívny záväzok a zabezpečí zákonnou formou podmienky na realizáciu konkrétneho práva.

Ústava Slovenskej republiky v článku 12 ods. 2 ustanovuje **všeobecný zákaz diskriminácie**. Na základe neho platí, že základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať. Je nutné zvažovať, či sa ľudské práva uplatňujú u všetkých obyvateľov krajiny rovnako, alebo sú presadzované len u vybraných skupín obyvateľstva. Najmä miera integrácie menšín a ich spolužitie s majoritnou spoločnosťou je podmienkou fungovania demokratického a právneho štátu. Rovnako tak je nutné zvažovať, či ústavou definované dôvody, pre ktoré nemožno osobu diskriminovať sú v súčasných spoločenských podmienkach dostačujúce a nebolo by potrebné *expressis verbis* definovať dôvody nové, najmä dôvody založené na sexuálnej orientácii a zdravotnom postihnutí.

Ústava Slovenskej republiky rozširujúc princíp slobody priznáva každému právo slobodne sa **rozhodovať o svojej národnosti**. Obsahom tohto práva je možnosť každého prihlásiť sa bez obmedzení k akejkoľvek národnosti a to aj v prípade, ak príslušníci takejto národnosti na území Slovenskej republiky nežijú. Ústava zároveň konštruuje pre orgány verejnej moci povinnosť zdržať sa akéhokoľvek nátlaku smerujúceho k **odnárodňovaniu**.

Nikomu nesmie byť spôsobená ujma na právach pre to, že uplatňuje svoje základné práva a slobody. Podľa doktríny Ústavného súdu Slovenskej republiky vyjadrenej v náleze z 03. júna 1998, sp.zn.: Pl. ÚS 18/97 uvedený zákaz vo všeobecnosti vylučuje možný dôsledok využívania základných práv alebo slobôd fyzickými alebo právnickými osobami na ich ďalšie práva. Ústavná norma v ňom obsiahnutá je adresovaná všetkým orgánom štátu, vrátane zákonodarného orgánu a ukladá, aby pri právnej úprave takýchto práv vylúčili vznik akejkoľvek ujmy, ktorú by ich nositelia mohli utpieť v dôsledku toho, že si predtým uplatnili niektoré zo svojich základných práv alebo slobôd. Prvá a základná požiadavka, ktorá z uvedeného

ustanovenia pre zákonodarcu vyplýva, je, aby konkrétna právna úprava práva nespájala, či dokonca nepodmieňovala ich nadobudnutie alebo využívanie s predošlým uplatnením alebo neuplatnením niektorého zo základných práv alebo slobôd. Len vylúčením spätosti a vzájomnej podmienenosti pri nadobúdaní alebo uplatňovaní práva podľa čl. 12 ods. 4 ústavy s niektorým zo základných práv alebo slobôd zákonodarca vylúči možnosť vzniku akejkoľvek ujmy na takomto práve. Právna úprava akéhokoľvek práva podľa čl. 12 ods. 4 ústavy by preto mala byť charakterizovaná „absenciou“ vzájomného prepojenia tak pri jeho nadobúdaní, ako aj pri jeho uplatňovaní konkrétnymi subjektmi s niektorým z ich základných práv alebo slobôd. Len takáto právna úprava je totiž schopná zabezpečiť rovnaké podmienky pre všetkých užívateľov práva podľa čl. 12 ods. 4 ústavy, a to bez ohľadu na to, či si predtým uplatnili alebo neuplatnili niektoré zo svojich základných práv alebo slobôd, a tým súčasne garantovať aj rovnosť v ich právach podľa čl. 12 ods. 1 ústavy. Len takáto právna úprava nie je tiež schopná spôsobiť ujmu na právach vzniknutú v dôsledku toho, že niektoré subjekty si predtým uplatnili niektoré zo svojich základných práv alebo slobôd. Právna úprava akéhokoľvek práva podľa čl. 12 ods. 4 ústavy by preto v žiadnom prípade nemala zohľadňovať:

- skutočnosť, že si niekto uplatnil niektoré zo svojich základných práv alebo slobôd;
- túto skutočnosť premietnuť do právnej úpravy nadobúdania alebo uplatňovania konkrétného práva;
- túto skutočnosť premietnuť do právnej úpravy nadobúdania alebo uplatňovania práva tak, že v dôsledku uvedeného je táto právna úprava odlišná u tých osôb, ktoré si predtým uplatnili niektoré zo svojich základných práv alebo slobôd v porovnaní s tými osobami, ktoré si takéto základné právo alebo slobodu neuplatnili.

Povinnosti a medze základných práv a slobôd

V Slovenskej republike je ústavná úprava podmienok, po splnení ktorých je možné **obmedziť základné práva a slobody** realizovaná článkom 13 Ústavy Slovenskej republiky. Jeho znenie koncepcne vychádza zo znenie obsiahnutého v článku 4 Listiny základných práv a slobôd. Daný fakt poukazuje na zhodu vo východiskách legálnej úpravy podmienok obmedzení základných práv a slobôd v ústavnej regulácii Slovenskej republiky a Českej republiky. V priebehu času však v Slovenskej republike došlo k zmene „listinnej“ úpravy podmienok obmedzení základných práv a slobôd smerom k rozšíreniu možností výkonnej moci a súčasne zúženiu obsahu právneho statusu jednotlivca.

O zásadnom špecifiku aktuálnej ústavnej regulácie obmedzení základných práv a slobôd vypovedá charakter „listinnej“ úpravy, ktorý možno vyjadriť zásadou defi-

novanou v dôvodovej správe k návrhu Listiny základných práv a slobôd tak, že cit.: „**Povinnosti sú v návrhu ústavného zákona ponímané ako medze základných práv a slobôd** (či už sú vyjadrené formou zákazov alebo príkazov).“³ Práve ústavná regulácia podmienok za ktorých je možné ukladať povinnosti - vnímané ako obmedzenia základných práv a slobôd - prešla v Slovenskej republike zásadnou zmenou, ktorá sa prejavila v modifikácii článku 13 ods.1 Ústavy SR. Pôvodné znenie daného odseku znelo: Povinnosti možno ukladať len na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd.

Súčasná ústavná regulácia povinností, ktoré možno ukladať jednotlivcom na zabezpečenie riadneho výkonu funkcií a úloh štátu stavia z hľadiska použitých prameňov práva na konštrukcii, podľa ktorej môžu byť povinnosti uložené:

- primárnym normatívnym právnym aktom;
- sekundárnym normatívnym právnym aktom, ktorý ma bezprostrednú väzbu na primárny normatívny právny akt a na limity v ňom obsiahnuté (nariadenie);
- sekundárnym normatívnym právnym aktom, ktorý je vydaný na základe výslovného splnomocnenia ustanoveného v zákone a v rozsahu udeleného splnomocnenia (vyhláška, výnos, opatrenie);
- medzinárodnou zmluvou uvedenou vo výpočte čl. 7 ods. 4, ktorá priamo zakladá práva a povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb;
- aproximačným nariadením vlády.

Pôvodná ústavná regulácia pripúšťala ukladanie povinností iba prostredníctvom zákona. Došlo teda **k rozšíreniu prameňov práva**, pričom pochybnosti vzbudzuje najmä možnosť ukladania povinností prostredníctvom sekundárnych normatívnych právnych aktov, pretože tak dochádza k presunu normotvornej právomoci z orgánov moci zákonodarnej na orgány moci výkonnej. Sekundárne normatívne právne akty nesmú odporovať primárnym normatívnym právnym aktom, od ktorých sú odvodené. Sekundárne normatívne právne akty majú slúžiť len k podrobnejšej právnej úprave vecí zásadne upravených primárnymi normatívnymi právnymi aktmi. Majú byť vydávané v medziach primárnych normatívnych aktov v zmysle zásady *secundum et intra legem*. Primárne normatívne právne akty môžu obsahovať novú právnu úpravu a môžu taktiež v medziach určenej kompetencie upravovať právne vzťahy, ktoré neboli doposiaľ upravené žiadnymi primárnymi právnymi aktmi podľa zásady *praeter legem*. Právomoc vydávať primárne normatívne právne akty majú v demokratických a právnych štátoch len primárne štátne orgány, ktoré bezprostredne zastupujú nositeľa štátnej moci (zastupiteľské orgány). Možné je taktiež, aby táto právomoc bola zverená priamo ľudu prostredníctvom niektorej formy priamej demokracie. Nepripúšťa sa však, aby novú právnu úpravu

³ Bližšie pozri návrh ČNR, Federálne zhromaždenie ČSFR, VI. volebné obdobie, tlač č. 331 a návrh SNR, Federálne zhromaždenie ČSFR, VI. volebné obdobie, tlač č.330.

tvorili sekundárne štátne orgány. Aj za existencie materiálnej podmienky (*secundum et intra legem*), podľa ktorej je prípustné určovať povinnosti sekundárnym normatívnym právnym aktom len vtedy, ak je tento akt vydaný na základe výslovného splnomocnenia ustanoveného v zákone a v rozsahu udeleného splnomocnenia, existuje dostatok priestoru na voľnú úvahu orgánu výkonnej moci. To vo sfére základných práv a slobôd vyvoláva značnú neistotu. Stanovená povinnosť môže totižto obmedziť základné právo alebo slobodu, prípadne znížiť, alebo sťažiť jeho dostupnosť.

Povinnosti sú ponímané ako **medze** základných práv a slobôd. Povinnosťou môžeme v kontexte základných práv a slobôd rozumieť záväzok jednotlivca voči spoločnosti, ktorého splnenie môže byť v demokratickej spoločnosti vyžadované vo verejnom záujme, teda v záujme spoločnosťou chránených hodnôt, vrátane zákazu zneužitia práva, ktoré spočíva v zásahu do práv a slobôd druhých.

Ustanovenie článku 13 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky za jedinú ústavne konformnú formu **obmedzenia základného práva alebo slobody** považuje zákon. Zákonné obmedzenia základných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky. Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.

Základné ľudské práva a slobody

V článku 14 Ústavy Slovenskej republiky je upravená spôsobilosť na práva. Subjektom spôsobilosti na práva podľa označenej ústavnej normy je každý. Uplatňuje sa princíp všeobecnosti, preto sa spôsobilosť na práva priznáva fyzickým osobám bez rozdielu. Z hľadiska obsahu ústavnej normy možno stanoviť, že priznáva spôsobilosti na práva aj právnickým osobám, avšak toto právne postavenie právnickým osobám výslovne nezaručuje. Je potrebné upozorniť, že úprava sa nevzťahuje na spôsobilosť na právne úkony, pretože tá sa nadobúda na základe kritéria veku fyzickej osoby a môže sa v priebehu času meniť.

V článku 15 Ústavy Slovenskej republiky sa priznáva každému právo na život a ustanovujú sa vo vzťahu k nemu zákazy a výnimky. Úprava je založená na myšlienkových zdrojoch prirodzenoprávnej teórie. Ústavná ochrana sa priznáva ľudskému životu už pred narodením. Na túto ústavnú úpravu nadväzuje primárna normatívna úprava v rade zákonov. Napríklad druhou vetou v ust. § 7 ods. 1 OZ sa spôsobilosť mať práva a povinnosti priznáva počatému dieťaťu, ak sa narodí živé. Ústavná úprava obsiahnutá v článku 15 ods. 2 a 3 Ústavy Slovenskej reflektuje medzinárodno-

právnú ochranu práva na život, najmä úpravu Protokolu č. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Kreuje sa zákaz - nikto nesmie byť pozbavený života. Zároveň sa paralelne nepripúšťa uloženie a vykonanie trestu smrti. V článku 15 ods. 4 ústavy je upravená situácia, ktorá nespôsobuje vznik trestnosti, aj keď sa spája s možnou stratou života. Podľa tohto článku nie je porušením práv, ak bol niekto pozbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné. Napríklad pôjde o prípady zákonného zatknutia, alebo zabraňovania v úteku osobe, ktorá má byť alebo bola zadržaná podľa zákona.

V článku 16 Ústavy Slovenskej republiky sa upravuje nedotknuteľnosť osoby a nedotknuteľnosť jej súkromia. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom. Ústava zaručuje ochranu súkromia v rôznych životných situáciách. Treba uviesť, že zároveň aj zásah do obydľia znemožňujúci ho užívať je spôsobilý zároveň zasiahnuť aj do súkromného a rodinného života jednotlivca. Podľa situácie vyvolávajúcej konkrétny zásah do právnej sféry jednotlivca môže vzniknúť stav v ktorom ten istý zásah bude znamenať obmedzenie práva na ochranu súkromia a zároveň aj práva na ochranu obydľia. Platí ústavný zákaz podľa ktorého nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. Rovnaký zákaz je paralelne konštruovaný na medzinárodnej úrovni Európskym dohovorom o zabránení mučeniu a neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

Ústava Slovenskej republiky v článku 17 chráni osobnú slobodu pred obmedzeniami, úkonmi trestného stíhania a z príčin dotýkajúcich sa zdravia osoby. Je dôležité, že ústavná úprava zakazuje obmedzenie osobnej slobody z dôvodu neschopnosti dodržať zmluvný záväzok. Osobná sloboda zabezpečuje voľnosť človeka od vonkajších prekážok a obmedzení v živote. Konštruuje možnosť každého podľa vlastnej úvahy a vlastnej vôle zostaviť si svoj vlastný denný režim, naplánovať si životné udalosti a vykonať ich podľa vlastných predstáv. Článok 17 ods. 2 ústavy obsahuje základné garancie pre rôzne formy pozbavenia osobnej slobody vrátane trestného konania. V súvislosti s väzbou zakotvuje:

- právo byť vo väzbe len zo zákonného dôvodu a na základe rozhodnutia sudcu alebo súdu;
- právo podať návrh na konanie, v ktorom by súd neodkladne alebo urýchlene rozhodol o zákonnosti väzby a nariadil prepustenie, ak je táto nezákonná;
- právo nebyť vo väzbe dlhšie ako po nevyhnutnú, resp. primeranú dobu alebo byť prepustený počas konania, pričom prepustenie môže byť v zákonom určených prípadoch podmienené zárukou.

Článok 17 ods. 3 upravuje podmienky obmedzenia osobnej slobody každého, kto bol zadržaný. Toto ustanovenie presne určuje podmienky ako aj lehoty obmedze-

nia osobnej slobody zadržaním. Zadržanie možno vykonať iba v prípadoch určených zákonom, pričom zadržaná osoba musí byť ihneď oboznámená s dôvodmi zadržania a vypočutá. Je nepripustné, aby zadržaná osoba bola najskôr vypočutá a následne oboznámená s dôvodmi zadržania.

Ochranu osobnej slobody Ústava Slovenskej republiky priznáva nielen duševne zdravým, ale aj osobám postihnutým duševnou poruchou alebo duševnou chorobou. Opäť sa uplatňuje princíp univerzality.

V článku 18 Ústavy Slovenskej republiky je obsiahnutá ochrana každého pred nútenými prácami a nútenými službami. Za nútenú prácu alebo nútenú službu môžeme považovať každú prácu alebo službu, ktorá sa vykonáva na základe právnym poriadkom ustanovenej povinnosti. Ústavná úprava je taxatívna a určuje práce a služby, ktoré sa nepokladajú za nútené napriek tomu, že zákon ustanovuje povinnosť danú prácu alebo službu vykonať a že ustanovuje aj sankciu pre prípad neplnenia tejto povinnosti. Taxatívne vymedzenie sa z hľadiska subjektu dotýka právneho postavenia špeciálnych subjektov, ktoré splnia zákonom určené podmienky na výkon práce alebo služby nemajúcej ústavný charakter nútenej práce alebo služby.

V článku 19 Ústava Slovenskej republiky zaručuje právo každého na:

- zachovanie ľudskej dôstojnosti;
- zachovanie osobnej cti;
- zachovanie dobrej povesti;
- ochranu mena;
- ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného života;
- ochranu pred neoprávneným zasahovaním do rodinného života;
- ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním údajov o svojej osobe;
- ochranu pred neoprávneným zverejňovaním údajov o svojej osobe;
- ochranu pred neoprávneným zneužívaním údajov o svojej osobe.

Účel ochrany ľudskej dôstojnosti môžeme vymedziť ako ochranu pred zaobchádzaním, ktoré ponížuje dôstojnosť človeka ako ľudskej bytosti. Táto ochrana sa poskytuje predovšetkým prostredníctvom trestného a občianskeho práva, pričom v každom z týchto odvetví ide o orientáciu na ochranu pred inými formami ponížovania dôstojnosti človeka. V trestnom práve dominuje ochrana sexuálnej dôstojnosti, v občianskom práve je základom ochrana pred urážkami, ohováraním, nactiútrhaním a inými, najmä verbálnymi, prejavmi znevažujúcich názorov o jednotlivcovi. Ústavná úprava zaručuje ochranu len neoprávneným zasahovaním. Pod „neoprávneným zasahovaním“ treba rozumieť také zasahovanie, ktoré nemá základ v zákonnej úprave, nesleduje ustanovený cieľ, nedbá na podstatu a zmysel obmedzovaného základného práva a slobody alebo nie je nevyhnutným a prime-

raným opatrením na dosiahnutie ustanoveného cieľa. Ohľadom zhromažďovania údajov o osobe je nutné uviesť, že ústavná norma priznáva ochranu opäť iba pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov. Oprávnené zhromažďované údaje musí orgán verejnej moci uschovať tak, aby boli chránené pred neoprávneným prístupom iných orgánov verejnej moci, aj pred fyzickými a právnickými osobami.

Ústava Slovenskej republiky v článku 20 zaručuje každému právo byť vlastníkom majetku. Ústavná norma však nezaručuje právo mať majetok. Základné právo je definované v zmysle práva nadobúdať vlastníctvo. Ústava Slovenskej republiky nedefinuje čo je obsahom vlastníckeho práva, pretože sa odvoláva na jeho zákonný obsah, t.j. obsah stanovený zákonom (Občiansky zákonník a Občiansky súdny poriadok). Ten obsah vlastníckeho práva vymedzuje tak, že oprávňuje vlastníka predmet svojho vlastníctva držať, užívať, požívať jeho plody a úžitky a nakladať s ním. Ochrana, ktorá sa vlastníkovi zaručuje, smeruje voči každému, t.j. aj voči štátu. Ústavná norma taktiež vo všeobecnej rovine upravuje vzťahy medzi vlastníkmi. Každý, kto vlastní majetok, má zaručené, že jeho vlastníctvo bude mať rovnakú ochranu ako vlastníctvo iných vlastníkov porovnateľnej vecí. Ústava Slovenskej republiky v článku 20 ods. 2 určuje, že zákon ustanoví, ktorý ďalší majetok okrem majetku uvedeného v čl. 4 tejto ústavy, nevyhnutný na zabezpečovanie potrieb spoločnosti, rozvoja národného hospodárstva a verejného záujmu, môže byť iba vo vlastníctve štátu, obce alebo určených právnických osôb. Zákon tiež môže ustanoviť, že určité veci môžu byť iba vo vlastníctve občanov alebo právnických osôb so sídlom v Slovenskej republike. Článok 4 Ústavy Slovenskej republiky v tejto súvislosti uvádza: „Nerastné bohatstvo, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve Slovenskej republiky. « Štát môže získať majetok osôb vyvlastnením, ktoré je možné realizovať len podľa článku 20 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky, teda iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme, a to na základe zákona a za primeranú náhradu.

Ústava Slovenskej republiky v článku 21 ustanovuje nedotknuteľnosť obydlia vo vzťahu ku každej fyzickej osobe. Objektom ochrany podľa článku 21 ods. 1 je užívateľská sféra toho, kto užíva obydlie. Je potrebné poznamenať, že na vstup do obydlia – uskutočnenie domovej prehliadky – je potrebné splniť zákonom definované podmienky, avšak aj takýto vstup musí byť uskutočnený v hraniciach ústavne zaručených práv. Nariadiť domovú prehliadku je podľa Trestného poriadku oprávnený predseda senátu všeobecného súdu a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca všeobecného súdu ustanovený pre prípravné konanie. V neodkladných prípadoch môže namiesto príslušného predsedu senátu a v prípravnom konaní sudcu pre prípravné konanie urobiť predseda senátu a v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie, v ktorého obvode sa má

prehliadka vykonať. Príkaz na domovú prehliadku musí byť vydaný písomne a musí byť odôvodnený. V príkaze sa vždy uvedie opis veci alebo opis osoby, ktorá sa má zaistiť pri domovej prehliadke, ak je známa. Doručí sa vlastníkovi alebo užívateľovi obydlia pri prehliadke, a ak to nie je možné, najneskôr do 24 hodín po odpadnutí prekážky, ktorá bránila doručeniu. Orgán vykonávajúci domovú prehliadku je povinný umožniť osobe, u ktorej sa taký úkon vykonáva, alebo niektorému dospelému členovi jej domácnosti účať pri prehliadke. O práve účasti pri prehliadke je povinný tieto vždy osoby poučiť. Navyše sa podľa právnej úpravy k výkonu domovej prehliadky vždy priberie nezúčastnená osoba.

V článku 22 Ústavy Slovenskej republiky je obsiahnutá záruka listového tajomstva, tajomstva dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov. Treba pripomenúť, že do sféry tejto ústavnej úpravy vstupuje úprava článku 19 ods.3, ktorým sa priznáva každému ochrana údajov o svojej osobe. Podstatou záruk poskytnutých touto normatívnou úpravou by vzhľadom k možnej duplicite malo byť poskytnutie garancií vo vzťahu k ochrane údajov pri činnosti štátnych orgánov, napríklad pri štatistickom zisťovaní údajov.

Ústava Slovenskej republiky v článku 23 zaručuje každému slobodu pohybu a pobytu. Každý, kto sa oprávnené zdržiava na území Slovenskej republiky, má právo toto územie slobodne opustiť. Každý občan má právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky a nemožno ho nútiť, aby opustil vlasť, resp. nemožno ho vyhostiť. Sloboda pohybu a pobytu môže byť obmedzené len zákonom, po splnení podmienok upravených v článku 13 ods.3 a 4 Ústavy Slovenskej republiky a ak je to nevyhnutné pre:

- bezpečnosť štátu
- udržanie verejného poriadku
- ochranu zdravia
- ochranu práv a slobôd iných
- ochranu prírody na vymedzených územiach.

Okrem ústavnou definovaných situácií existujú i ďalšie zákonom vymedzené obmedzenia. Materiálne obmedzenie slobody pohybu určuje zákon č. 647/2007 Z.z. o cestovných dokladoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Občan môže vycestovať do zahraničia len s platným cestovným dokladom, ak medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná neustanovuje inak. Vydanie cestovného dokladu sa odoprie alebo vydaný cestovný doklad sa odníme občanovi ak o to požiada

- súd alebo daňový úrad, ak je proti osobe nariadený výkon rozhodnutia pre nespĺnenie vyživovacej povinnosti alebo finančných záväzkov a výkonu rozhodnutia sa vyhýba alebo ho marí, alebo je dôvodné podozrenie, že tak bude konať;

- *orgán činný v trestnom konaní a súd, ak je proti nemu vedené trestné stíhanie a trestnému stíhaniu sa vyhýba alebo ho marí, alebo je dôvodné podozrenie, že tak bude konať;*
- *orgán, ktorý vykonáva rozhodnutie súdu o výkone trestu odňatia slobody, ak osoba nevykonala trest odňatia slobody, ak jej trest nebol odpustený alebo výkon trestu nebol premlčaný, alebo nebola podmiennečne prepustená z výkonu trestu.*

Policajný útvar je oprávnený nepovoliť vycestovanie do zahraničia občanovi, ktorému bolo odopreté vydanie cestovného dokladu alebo ktorému bol cestovný doklad odňatý. Možno rekapitulovať, že článkom 23 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky sa občanom Slovenskej republiky priznávajú tri práva:

- *právo slobodne vstúpiť na územie Slovenskej republiky;*
- *právo nebyť nútený opustiť Slovenskú republiku;*
- *právo nebyť vyhostený.*

Ustanovenie článku 23 ods. 5 priznáva cudzincom právo na ochranu pred vyhostením. Subjektom tohto práva je iba osoba s cudzím štátnym občianstvom čím dochádza k znevýhodneniu osôb bez štátneho občianstva.

Ústava Slovenskej republiky v článku 24 ustanovuje pre každého záruky slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery. Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní. V zmysle špecifikovaného subjektu, pre ktorý sa uvedené slobody a práva zaručujú, sú občania Slovenskej republiky v rovnakom právnom postavení ako cudzinci. Ústavné normy chránia záujmy, ktoré predstavujú fundamentálne atribúty existencie človeka ako ľudskej bytosti. Ústava tiež zaručuje každému právo byť bez náboženského vyznania. Podľa ust. článku 24 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní. Všetky štyri formy uplatnenia práva slobodne prejavíť svoje náboženstvo alebo vieru zahŕňajú aktívne aj pasívne správania, teda vedenie bohoslužieb, náboženských úkonov, obradov alebo vyučovanie náboženstva, ako aj účasť na bohoslužbách, náboženských úkonoch, obradoch alebo učenie sa náboženstvu alebo viere. Ústavná úprava zároveň poskytuje cirkvám a náboženským spoločnostiam právo vykonávať činnosti šírenia a udržiavania viery nezávisle od štátnych orgánov. Nezabavuje však cirkvi a náboženské spoločnosti povinnosti zachovávať pri všetkých svojich činnostiach vrátane činností vymenovaných v článku 24 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky celý právny poriadok Slovenskej republiky.

Ústava Slovenskej republiky v článku 25 ustanovuje okrem práv aj povinnosti, čo je z pohľadu teórie nutné hodnotiť ako nesystematické riešenie. Podľa ústavnej úpravy obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov, pričom zákon ustanoví rozsah brannej povinnosti. Nikoho však nemožno nútiť, aby vykonával vojenskú službu, ak je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním. Článok 25 teda určuje ústavnú povinnosť špeciálnemu subjektu – občanovi Slovenskej republiky bez ohľadu na pohlavie – obraňovať Slovenskú republiku. Bližšie rozsah brannej povinnosti upravuje zák.č.570/2005 Z.z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Článkom 25 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky sa priznáva výnimka z ustanovenej povinnosti. Výnimka sa netýka obrany Slovenskej republiky, ale iba plnenia tej časti všeobecnej povinnosti, ktorá sa vykonáva vo forme vojenskej služby.

Politické práva

Ústava Slovenskej republiky v článku 26 ods.1 zakotvuje všeobecnú koncepciu slobody prejavu a právo na informácie, ako právo na informácie v politickom zmysle, t.j. také, ktoré človek žijúci v štáte potrebuje na to, aby v dosiahnuteľnej miere vedel čo sa deje, na verejnosti, v jeho blízkom i vzdialenom okolí. Ochrana slobody prejavu sa priznáva tak fyzickým osobám ako aj právnickým osobám. Z ústavnej definície vyplýva, že právo na informácie má tri zložky, a to vyhľadávanie, prijímanie a rozširovanie informácií. Vyhľadávanie informácií je vlastne zisťovanie, či v oblasti záujmu toho, kto informácie vyhľadáva, informácie vôbec existujú, aké a kde sa nachádzajú. Prijímanie informácií je získanie informácie do vlastnej dispozičnej sféry tak, aby mohla byť subjektom pre vlastnú potrebu, ako aj pre potrebu iných spracovaná. Rozširovanie informácií je akýkoľvek spôsob odovzdania prijatej informácie ďalšej osobe. Zákonná úprava bližšie stanovuje náležitosti žiadosti o sprístupnenie informácie, postup pri jej podávaní a vybavovaní, zakotvuje možnosť odvolania sa proti rozhodnutiu o odmietnutí žiadosti. Upravuje tiež úhradu priamych materiálnych nákladov spojených so sprístupnením informácie, ktoré vznikli povinným osobám. Obsahuje tiež ustanovenie vo vzťahu k povinnosti zachovávať mlčanlivosť stanovenú viacerými právnymi predpismi. Ústavná úprava priznáva každému, kto splní zákonom ustanovené podmienky podnikania v oblasti rozhlasu alebo televízie, právo podnikania v takto definovaných činnostiach. Cenzúra sa zakazuje. Cenzúrou sa rozumejú akékoľvek nelegálne zásahy štátnych orgánov proti slobode slova a obrazu a ich šírenia hromadnými informačnými prostriedkami. Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.

Ústava Slovenskej republiky v článku 27 zaručuje každej fyzickej osobe, okrem príslušníkov ozbrojených síl a ozbrojených zborov, ako aj právnickým osobám petičné právo. Príslušníkom ozbrojených síl a ozbrojených zborov sa petičné právo podľa článku 54 Ústavy slovenskej republiky nepriznáva v tom rozsahu, v ktorom súvisí s výkonom služby. Každý má právo sám alebo s inými obracať sa vo veciach verejného alebo iného spoločného záujmu na štátne orgány a orgány územnej samosprávy so žiadosťami, návrhmi a sťažnosťami. Petíciou však nemožno vyzývať na porušovanie základných práv a slobôd a zasahovať do nezávislosti súdu, tj. petíciou nemožno pôsobiť na rozhodovanie súdu. Podrobnosti o výkone petičného práva upravuje zákon č.85/1990 Zb. o petičnom práve. Na zostavenie petície, obstaranie podpisov pod ňu a doručenie petície orgánu verejnej správy môžu osoby podávajúce petíciu vytvoriť petičný výbor, ktorý však nie je právnickou osobou. Členovia petičného výboru sú povinní určiť osobu, ktorá dovŕšila vek 18 rokov, na ich zastupovanie v styku s orgánom verejnej správy. Každý má právo spôsobom neodporujúcim zákonu vyzývať iné osoby, aby svojím podpisom petíciu podporili. Fyzická osoba, ktorá podporí petíciu čitateľne uvedie svoje meno, priezvisko, adresu trvalého pobytu a k týmto údajom pripojí svoj podpis. Právnická osoba uvedie svoj názov a sídlo a popri tom osoba oprávnená konať v jej mene čitateľne uvedie svoje meno, priezvisko, adresu trvalého pobytu a k týmto údajom pripojí svoj podpis. Osobám podporujúcim petíciu sa musí umožniť, aby sa s obsahom petície vždy riadne oboznámili pred jej podpísaním. Orgán verejnej správy, ktorému sa doručila petícia, je povinný petíciu prijať. Príslušný orgán verejnej správy je povinný prešetriť a vybaviť petíciu tak, aby zistil skutočný stav veci, jeho súlad alebo rozpor s právnymi predpismi a verejným alebo iným spoločným záujmom. Výsledok vybavenia petície písomne oznámi do 30 pracovných dní od doručenia petície osobe, ktorá podala petíciu, alebo osobe určenej na zastupovanie v styku s orgánom verejnej správy.

Ústava Slovenskej republiky v článku 28 zaručuje každému právo pokojne sa zhromažďovať, čo v podstate znamená, že osobám sa zaručuje právo zvolať zhromaždenie a právo zúčastniť sa zhromaždenia. Právo pokojne sa zhromažďovať sa zaručuje každej fyzickej osobe bez ohľadu na štátne občianstvo a vek. Účelom tohto práva je využívanie slobody prejavu a ďalších ústavných práv a slobôd, na výmenu informácií a názorov a na účasť na riešení verejných a iných spoločných záležitostí vyjadrením postojov a stanovísk. Ústavná úprava umožňuje zákonom obmedziť právo pokojne sa zhromažďovať na verejných miestach, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti, majetku alebo pre bezpečnosť štátu. Zhromaždenie sa nesmie podmieňovať povolením orgánu verejnej správy. Výkon práva pokojne sa zhromažďovať upravuje zákon č.84/1990 Zb. o zhromažďovaní práve.

Ústava Slovenskej republiky v článku 29 zaručuje každému právo slobodne sa združovať. Každý má právo spolu s inými sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeniach. Výkon práva slobodne sa združovať upravuje zákon č.83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov. Tento zákon sa nevzťahuje na združovanie občanov v politických stranách a politických hnutiach, na zárobkovú činnosť alebo na zabezpečenie riadneho výkonu určitých povolaní, v cirkvách a náboženských spoločnostiach a na výkon práva poľovníctva. Ústavná úprava osobitne zaručuje občanom právo zakladať politické strany a politické hnutia a združovať sa v nich. Politické strany a politické hnutia, ako aj spolky, spoločnosti alebo iné združenia sú oddelené od štátu. Výkon označených práv možno obmedziť len v prípadoch ustanovených zákonom, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných.

Ústava Slovenskej republiky v článku 30 ustanovuje právo občanov zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov. Cudzinci s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky majú právo voliť a byť volení do orgánov samosprávy obcí a do orgánov samosprávy vyšších územných celkov. Ústavná úprava zároveň určuje základné demokratické prvky volebného procesu, ako aj aktívneho a pasívneho volebného práva. Voľby sa musia konať v lehotách nepresahujúcich pravidelné volebné obdobie ustanovené zákonom. Volebné právo je všeobecné, rovné a priame a vykonáva sa tajným hlasovaním.

Článkom 31 Ústavy Slovenskej republiky sa zaručuje ústavný princíp tvorby a aplikácie všetkých politických práv, ktoré sa ústavou zaručujú. Zákonná úprava všetkých politických práv a slobôd a jej výklad a používanie musia umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti. Ústavný súd Slovenskej republiky o tomto princípe vyslovil, že nemá povahu ústavného práva alebo slobody. Jeho obsahom je záväzok Národnej rady Slovenskej republiky pri prijímaní zákonov upravujúcich politické práva a slobody schváliť iba také zákony, ktorými sa umožní a ochráni slobodná súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti a zároveň aj záväzok ostatných orgánov verejnej moci uplatňovať zákony upravujúce politické práva a slobody jedine spôsobom, ktorý umožní a ochráni slobodnú súťaž politických síl.

Ústava Slovenskej republiky v článku 32 priznáva fyzickým osobám, ktoré majú štátne občianstvo Slovenskej republiky, právo na odpor. Občania pri uplatnení tohto práva nahrádzajú nečinnosť štátu, preberajú verejnú moc do svojich rúk a majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené. V spojení s ostatnými politickými právami priznanými tretím oddielom druhej hlavy právo

na odpor je subsidiárnym právom, ktoré nemožno uplatniť samostatne bez predchádzajúceho uplatnenia ďalších politických práv. Až po ich využití, alebo ak je s prihliadnutím na okolnosti prípadu zrejmé, že uplatnenie iných politických práv nemôže prispieť k ochrane demokratického poriadku základných ľudských práv a slobôd, môžu občania prikočiť k uplatneniu svojho práva na odpor.

Práva národnostných menšín a etnických skupín

Ústava Slovenskej republiky v článku 33 ustanovuje princíp podľa ktorého sa preferuje individuálna voľba každého občana v otázke príslušnosti ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine. Zároveň sa zamedzuje diskriminácii alebo perzekúcii v nadväznosti na príslušnosť k národnostnej menšine alebo etnickej skupine.

Ústava Slovenskej republiky v článku 34 zaručuje občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanovených zákonom zaručuje:

- právo na osvojenie si štátneho jazyka,
- právo na vzdelanie v jazyku ich národnostnej menšiny alebo etnickej skupiny,
- právo používať jazyk ich národnostnej menšiny alebo etnickej skupiny v úradnom styku,
- právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.

Výkon práv občanov patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám zaručených v tejto ústave nesmie viesť k ohrozeniu zvrchovanosti a územnej celistvosti Slovenskej republiky a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva. Pokiaľ zákon o štátnom jazyku Slovenskej republiky nestanoví inak používa sa pri regulácii používania jazyka národnostných menšín úprava zákona č. 191/1994 Z.z. o označovaní obcí v jazyku národnostných menšín, ako aj zákona č. 184/1999 Z.z. o používaní jazykov národnostných menšín.

Hospodárske, sociálne a kultúrne práva

Ústava Slovenskej republiky v článku 35 ustanovuje každému právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, ako aj právo podnikať a uskutočňovať inú zárob-

kovú činnosť. Občanom sa ústavnou úpravou zaručuje právo na prácu. Štát v primeranom rozsahu hmotne zabezpečuje občanov, ktorí nie z vlastnej viny nemôžu toto právo vykonávať. Tieto práva priznané fyzickým osobám sú aplikovateľné len v zúženom režime podľa článku 51 ods.1 Ústavy Slovenskej republiky čo znamená, že sa ich možno domáhať len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú. Ak zákon, ktorý priznané právo vykonáva, nezakladá právny nárok na domáhanie sa tohoto práva v špecifických situáciách, alebo nezakladá právny nárok na domáhanie sa tohoto práva skupinou osôb, tak dôsledkom je, že aj v takýchto prípadoch sa právo priznáva ako ústavné právo, ale v konaní pred orgánmi výkonnej alebo súdnej moci nemožno dosiahnuť vydanie individuálneho aktu aplikácie práva v prospech konkrétneho subjektu. Všeobecný súd takémuto právo nemôže poskytnúť právnu ochranu. Právo na prácu ústava priznáva každej osobe so štátnym občianstvom Slovenskej republiky. Právo na hmotné zabezpečenie v primeranom rozsahu priznáva len tým občanom, ktorí nie z vlastnej viny nemôžu vykonávať právo na prácu. Účelom práva na prácu je zabezpečiť prístup k práci, vytvorenie právneho dôvodu uchádzať sa o prácu. Ústavný súd Slovenskej republiky ohľadom účelu práva na prácu dospel k názoru, že právo na prácu nemožno chápať ako právo na konkrétnu prácu, na ktorú má občan príslušnú kvalifikáciu.

Ústava Slovenskej republiky v článku 36 zaručuje pre všetkých zamestnancov právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky, pričom prostredníctvom zákonnej úpravy je im zabezpečené najmä právo na (ide o demonštratívny výpočet):

- na dostatočnú odmenu za vykonanú prácu;
- na ochranu proti svojvoľnému prepúšťaniu zo zamestnania;
- na ochranu pred diskrimináciou v zamestnaní;
- na ochranu bezpečnosti pri práci;
- na ochranu zdravia pri práci;
- na stanovenie najvyššej prípustnej dĺžky pracovného času;
- na primeraný odpočinok po práci;
- na stanovenie najkratšej prípustnej dĺžky platenej dovolenky na zotavenie;
- na kolektívne vyjednávanie.

Ústava Slovenskej republiky v článku 37 priznáva každému právo slobodne sa združovať s inými na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov a právo na štrajk. Štrajk je možné v dnešnej modernej demokratickej spoločnosti definovať v rôznych spoločenských vedných disciplínach odlišne. Sociológia, ako veda o spoločnosti, by so zreteľom na okruh sociálnych inštitúcií definovala štrajk ako boj o verejnú mienku. Politológia by pojmom štrajk označila nástroj participácie občanov na politickom živote spoločnosti. Pre potreby právnej vedy môžeme štrajkom rozumieť „prerušenie či úplné zastavenie práce väčšieho počtu zamestnancov, ktoré je nimi uskutočnené spoločne a plánovito za účelom

dosiahnutia určitého cieľa⁴.⁵ Ústava Slovenskej republiky zakotvuje právo na štrajk v článku 37 ods. 4,⁶ pričom toto právo priznáva v obmedzenom režime vytvorenom prepojením článku 37 ods. 4 a článku 51 ods.1. Ústavy Slovenskej republiky. V kontexte s uvedeným článkom 37 ods.1, ktorý kreuje jednu zo špecifických foriem združovacieho práva, tzv. koaličnú⁷ slobodu je právo na štrajk jej tradičnou súčasťou ako metóda zamestnaneckého boja na ochranu hospodárskych a sociálnych záujmov. Ciele štrajkujúcich, ktoré majú byť dosiahnuté prostredníctvom vytvárania zväčša ekonomického nátlaku na zamestnávateľa, sú rôzne a závisia od konkrétnej situácie. Prostredníctvom realizácie práva na štrajk je možné požadovať zlepšenie pracovných podmienok, zvýšenie miezd, uskutočnenie personálnych zmien vo vedení podniku či účinne brániť zamestnávateľovi v hromadnom prepúšťaní. Štrajk majúci uvedené atribúty je prejavom koaličnej slobody. Mimo legálnej definície však môžeme rozlišovať taktiež politický štrajk, ktorého cieľom je prostredníctvom nátlaku zabezpečiť presadenie požiadaviek skupiny ľudí voči orgánom verejnej správy.

Ústava Slovenskej republiky v článku 38 ustanovuje menšinové práva pre špeciálne subjekty. Ženy, mladiství a osoby zdravotne postihnuté majú právo na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a osobitné pracovné podmienky. Mladiství a osoby zdravotne postihnuté majú právo na osobitnú ochranu v pracovných vzťahoch a na pomoc pri príprave na povolanie.

Ústava Slovenskej republiky v článku 39 zaručuje fyzickým osobám so štátnym občianstvom Slovenskej republiky právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa.

Naproti tomu každému, kto je v hmotnej núdzi, ústavná úprava zaručuje právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok.

Ústava Slovenskej republiky v článku 40 zaručuje každému právo na ochranu zdravia. Na základe zdravotného poistenia majú občania právo na bezplatnú zdravot-

⁴ Pavlíček, V. a kol.: Ústavní právo České republiky II. díl, Linde Praha, a.s., Praha 2004, s. 195

⁵ Zákon č. 2/1991 Zb. o kolektívnom vyjednávaní definuje štrajk v §16 ods. 2 ako čiastočné alebo úplné prerušenie práce zamestnancami.

⁶ Článok 37 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky: „Právo na štrajk sa zaručuje. Podmienky ustanoví zákon. Toto právo nemajú sudcovia, prokurátori, príslušníci ozbrojených síl a ozbrojených zborov a príslušníci a zamestnanci hasičských a záchranných zborov.“

⁷ Koalíciou sa pre tieto účely rozumie združenie zamestnancov alebo zamestnávateľov, ktorého cieľom je presadzovať a brániť vlastné záujmy pri moderovaní pracovných, ekonomických a sociálnych podmienok.

nú starostlivosť a na zdravotnícke pomôcky za podmienok, ktoré ustanoví zákon. Ústavnou úpravou sa priznáva „bezplatnosť“ zdravotnej starostlivosti a „bezplatnosť“ poskytnutia zdravotníckych pomôcok. Úkony zdravotnej starostlivosti sa uskutočňujú najmä v zdravotníckych zariadeniach. Podmienky poskytovania zdravotnej starostlivosti a služieb súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti fyzickými osobami a právnickými osobami upravuje zákon č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Poskytovateľ, ktorý je držiteľom povolenia alebo držiteľom licencie na výkon samostatnej zdravotníckej praxe, je povinný, v súlade s ústavne zaručenými právami najmä poskytnúť bez zbytočného odkladu každej osobe neodkladnú zdravotnú starostlivosť a na tento účel prevádzkovať zdravotnícke zariadenie v súlade s požiadavkami na jeho personálne zabezpečenie a materiálno-technické vybavenie.

Ústava Slovenskej republiky v článku 41 priznáva ochranu sociálnym inštitúciám: manželstvu, rodičovstvu a rodine. Osobitnú ochranu priznáva deťom a mladistvým. Ústavná úprava zaručuje žene v tehotenstve osobitnú starostlivosť, ochranu v pracovných vzťahoch a zodpovedajúce pracovné podmienky. Deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké práva. Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov; deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona. Rodičia, ktorí sa starajú o deti, majú právo na pomoc štátu. Všetky práva priznané článkom 41 Ústavy Slovenskej republiky je možné aplikovať len v zúženom režime podľa článku 51 ods.1 Ústavy Slovenskej republiky.

Ústava Slovenskej republiky v článku 42 priznáva každému právo na vzdelanie. Účelom tohoto práva je poskytnúť každej fyzickej osobe bez ohľadu na jej štátnu príslušnosť vzdelanie. Právo na bezplatné vzdelanie v základných školách a stredných školách, podľa schopností a možnosti spoločnosti aj na vysokých školách ústava priznáva iba fyzickej osobe so štátnym občianstvom Slovenskej republiky. V zmysle ústavnej úpravy má každá osoba právo vzdelávať sa, nadobúdať poznatky a zručnosti, ktoré sú predmetom vzdelávania na území Slovenskej republiky. Právo na vzdelanie na vysokých školách, ktoré môže, ale nemusí byť bezplatné sa priznáva v závislosti od objektívnej a subjektívnej podmienky každému občanovi. Právo na vzdelanie, vo forme vysokoškolského vzdelávania, už svojou podstatou nie je neobmedziteľné. Základným limitom sú osobné schopnosti subjektu, ktorému sa právo priznáva (uchádzača o vzdelanie). Ďalší limit vyplýva z účelu tohto práva a z podstaty kultúrnych práv, ktorých obsah je závislý od objektívnych možností spoločnosti a zatažuje štát. Účelom práva na vzdelanie je poskytnúť vzdelanie subjektu, ktorému je toto právo priznané. Vysokoškolské vzdelanie však môže byť

poskytnuté len na základe objektívnych možností spoločnosti, ktoré zohľadňujú široké spektrum faktorov od ekonomických cez hospodárske až po sociálne. Právo na vzdelanie, vo forme vysokoškolského vzdelávania je preto potrebné vnímať ako právo na prístup k vzdelaniu na vysokej škole v jednom z troch stupňov štúdia, ktoré vznikne iba tomu, kto preukáže svoje schopnosti a zároveň možnosti spoločnosti umožnia, aby sa splnili všetky objektívne predpoklady na takéto vzdelávanie. Na tomto mieste je potrebné pripomenúť, že „možnosti spoločnosti“ nie sú statickou kategóriou, ale podliehajú dynamickým zmenám, a preto v priebehu času môže dochádzať k zvyšovaniu alebo k znižovaniu dostupnosti práv na vzdelanie vo forme vysokoškolského vzdelávania.

Ústava Slovenskej republiky v článku 43 zaručuje každej fyzickej osobe bez ohľadu na štátne občianstvo dve slobody aktívnej tvorivej činnosti:

- slobodu vedeckého bádania,
- slobodu umenia.

Každému sa priznáva oprávnenie vykonávať činnosti vedeckej alebo umeleckej povahy bez nutnosti dosiahnuť výsledok, ktorý bude možné považovať za objav, vynález alebo umelecké dielo. Štát priznáva slobodu vedeckého bádania a slobodu umenia, ale nezabezpečuje ich svojím záväzkom znášať náklady alebo podieľať sa na nákladoch vedeckého bádania alebo umenia. Ústavná úprava zaručuje právo prístupu ku kultúrnemu bohatstvu za podmienok ustanovených zákonom.

Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva

Ústava Slovenskej republiky v článku 44 zaručuje každému právo na priaznivé životné prostredie. Z pohľadu teórie nesystematicky vytvára aj povinnosť každého chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. Ústavná úprava stanovuje štátu povinnosť:

- dbať o šetrné využívanie prírodných zdrojov;
- dbať o ekologickú rovnováhu;
- dbať o účinnú starostlivosť o životné prostredie;
- zabezpečovať ochranu určeným druhom voľne žijúcich rastlín;
- zabezpečovať ochranu voľne žijúcich živočíchov.

Ústava Slovenskej republiky v článku 45 zaručuje každému právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu.

Ústava Slovenskej republiky v článku 45 priznáva každému právo na včasné a úplné informácie o:

- stave životného prostredia;
- príčinách súčasného stavu životného prostredia;
- následkoch súčasného stavu životného prostredia.

Právo na súdnu a inú právnu ochranu

Ústava Slovenskej republiky v článku 46 priznáva každému právo domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky. Kto tvrdí, že bol na svojich právach ukrátený rozhodnutím orgánu verejnej správy, môže sa obrátiť na súd, aby preskúmal zákonnosť takéhoto rozhodnutia, ak zákon neustanoví inak. Z právomoci súdu však nesmie byť vylúčené preskúmanie rozhodnutí týkajúcich sa základných práv a slobôd. Každý bez ohľadu na štátne občianstvo má právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu či orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom. Uvedené právo napĺňa aplikačný aspekt legality v právnom štáte, kde každý je povinný dodržiavať právo a každý, aj štát, bude postihnutý zákonom stanovenou sankciou ak právo poruší. Podrobnosti o zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú orgánmi verejnej moci pri výkone verejnej moci, ako aj o zodpovednosti obce a vyššieho územného celku za škodu spôsobenú orgánmi územnej samosprávy pri výkone samosprávy upravuje zákon č. 514/2003 Z.z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov. Ústavná úprava zaručuje každej fyzickej osobe, bez ohľadu na jej občianstvo, právo na prístup k súdu a právo na spravodlivý proces. Účelom citovaného článku ústavy je zaručiť každému prístup k súdnej ochrane, k súdu alebo inému orgánu právnej ochrany.“ (II. ÚS 143/02. Nález z 5. novembra 2002. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2002 - II. polrok, s. 717). „K uplatneniu práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods.1 ústavy dochádza vtedy, ak príslušný zákon umožňuje, aby sa právnická alebo fyzická osoba domáhala svojho práva na nezávislom a nestrannom súde. Tohto práva sa však možno domáhať v súlade s čl. 51 ústavy len v medziach zákonov, ktoré ustanovenia čl. 46 ústavy vykonávajú. Zmyslom práva na súdnu ochranu je umožniť každému reálny prístup k súdu a tomu zodpovedajúca povinnosť súdu o veci konať. Ak osoba uplatní svoje právo v súlade so zákonom ustanovenými podmienkami, orgány súdnej moci majú povinnosť umožniť každému, aby sa uplatnením práva zaručeného čl. 46 ústavy stal účastníkom súdneho konania.“ (II. ÚS 14/2001. Nález z 23. augusta 2001. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2001, s. 304). Právo je uskutočňované správaním nositeľov subjektívnych práv

a povinností. Právo na prístup k súdu je uskutočňované každým, kto sa zákonom stanoveným spôsobom dožaduje súdnej ochrany. V súlade s vyššie citovanou argumentáciou Ústavného súdu SR k uplatňovaniu práva na prístup k súdu dochádza vtedy, ak príslušný zákon umožňuje, aby sa právnická alebo fyzická osoba domáhala svojho práva na nezávislom a nestrannom súde. Každý, kto sa správa tak, že zákonom stanoveným spôsobom uplatňuje svoje práva na súde, uskutočňuje právo na prístup k súdu. Dodržanie zákonom stanoveného postupu smeruje v zmysle Občianskeho súdneho poriadku k podaniu návrhu na začatie konania (žaloby). Ten je možné urobiť písomne, ústne do zápisnice, elektronickými prostriedkami podpísané zaručeným elektronickým podpisom podľa osobitného zákona, telegraficky alebo telefaxom. Každé podanie, ktoré podľa svojho obsahu spĺňa náležitosti návrhu na začatie konania je hmotným prejavom uplatnenia práva na prístup k súdu. Do obsahu základného práva na súdnu ochranu patrí aj právo každého na to, aby sa v jeho veci rozhodovalo podľa relevantnej právnej normy, ktorá môže mať základ v platnom právnom poriadku Slovenskej republiky alebo v takých medzinárodných zmluvách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom, ktorý predpisuje zákon. Súčasne má každý právo na to, aby sa v jeho veci vykonal ústavne súladný výklad aplikovanej právnej normy. Práva priznané fyzickým osobám v článku 46 Ústavy Slovenskej republiky sú aplikovateľné len v zúženom režime podľa článku 51 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, čo znamená, že sa ich možno domáhať len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú.

Ústava Slovenskej republiky v článku 47 zaručuje každému právo odoprieť výpoveď, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe. Rovnako tak má každý bez ohľadu na štátne občianstvo právo na právnu pomoc od začiatku konania, a to za podmienok ustanovených zákonom. Platí ústavou zaručený princíp, že všetci účastníci sú si v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy rovní. Ten kto vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa vedie konanie, má právo na tlmočníka.

Ústava Slovenskej republiky v článku 48 vytvára princíp v zmysle ktorého nikoho nemožno odňať jeho zákonnému sudcovi, pričom príslušnosť súdu vždy ustanoví len zákon. Účelom ústavnej úpravy je zabezpečiť občanovi, aby ochranu jeho práv poskytol sudca ako predstaviteľ tej zložky súdnej moci, ktorá má právomoc o veci konať, a aby ochranu práva v rámci súdnej moci poskytol sudca zo súdu, ktorý je vecne a miestne príslušný. Zákonný sudca je sudca, ktorý vykonáva funkciu sudcu na príslušnom súde a bol určený v súlade so zákonom a s rozvrhom práce na konanie a rozhodovanie o prejednávanej veci. Ak súd rozhoduje v senáte, zákonnými sudcami sú všetci sudcovia určení podľa rozvrhu práce na konanie a rozhodovanie v senáte. Zmenu v osobe zákonného sudcu možno vykonať len

v súlade so zákonom a s rozvrhom práce miestne a vecne príslušného súdu. Pri vzniku náhlej prekážky, ktorá bráni zákonnému sudcovi, ktorému bola vec pridelená, vykonávať úkony a rozhodovať vo veci po kratší čas ako šesť týždňov, vec musí byť pridelená sudcovi určenému rozvrhom práce súdu na zastupovanie tohto zákonného sudcu. Podľa článku 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky má každý právo, aby sa jeho vec verejne prerokovala bez zbytočných prietahov a v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom. V prípade zásahu do základného práva zaručeného v článku 48 ods.2 Ústavy Slovenskej republiky poukazujeme na rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky, v ktorých bol vyslovený jednoznačný názor, že bezdôvodná nečinnosť všeobecného súdu v trvaní viac ako jeden a pol roka predstavuje porušenie základného práva účastníka konania na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov, konkrétne:

- *Nález ÚS SR z 14. septembra 2004, sp. zn.: I. ÚS 102/04, cit.: "...v trvaní vyše 16 mesiacov, bez akýchkoľvek zákonných dôvodov nečinný. Vzhľadom na uvedenú dlhodobú nečinnosť okresného súdu ústavný súd konštatuje, že v konaní došlo k prietahom, ktoré neboli spôsobené zložitostou veci ani správaním účastníkov konania, ale v dôsledku postupu okresného súdu...";*
- *Nález ÚS SR z 4. júna 2003, sp. zn.: III. ÚS 62/03, cit.: "...Z uvedenej doby podstatnú časť (takmer rok a pol) tvoria obdobia, v ktorých dochádzalo k zbytočným prietahom v konaní v dôsledku nečinnosti okresného súdu. S ohľadom na vyššie uvedené nemožno dobu predmetného konania vedeného na okresnom súde považovať z hľadiska požiadaviek čl. 6 ods. 1 dohovoru za primeranú a ani za ústavne akceptovateľnú vo vzťahu k základnému právu na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov v zmysle čl. 48 ods. 2 ústavy";*
- *Nález ÚS SR z 16. mája 2006 sp.zn.: I. ÚS 115/06, cit.: „Okresný súd teda počas roka a pol nevykonal žiadny úkon smerujúci k odstráneniu právnej neistoty, v ktorej sa sťažovateľka ako navrhovateľka v napadnutej veci počas súdneho konania nachádzala, čo je základným účelom práva zaručeného v citovanom článku ústavy (pozri napr. I. ÚS 41/02). K prietahom pritom nedošlo v dôsledku zložitosti veci ani správania účastníkov, ale výlučne v dôsledku postupu súdu.“;*
- *Nález ÚS SR z 3. novembra 2006 sp.zn.: III. ÚS 203/06-25, cit.: „Predmetné konanie bolo aj v období do vydania uznesenia o prerušení konania z 18. apríla 2005 poznačené obdobím nečinnosti trvajúcim viac ako jeden rok a dva mesiace, v dôsledku ktorého došlo nečinnosťou krajského súdu k zbytočným prietahom.“*

Je potrebné zdôrazniť, že podľa právneho názoru ústavného súdu vysloveného v skorších rozhodnutiach (napr. I. ÚS 47/96, I. ÚS 92/97, II. ÚS 41/97) cit.: „...prietahy v konaní, ktoré by bolo eventuálne možné pripísať správaniu účastníka

konania, však nevyučujú zodpovednosť orgánu, ktorý vo veci koná; a to najmä v prípadoch, ak o právach účastníka konania rozhoduje dlhšie, než je primerané podľa povahy veci, alebo ak ide o zbytočný prietah zapríčinený i nesprávnym postupom súdu.“ Z rovnakého rozhodnutia ďalej cit.: „Podľa ustálenej judikatúry ústavného súdu právo zaručené podľa čl. 48 ods. 2 ústavy sa môže realizovať len prostredníctvom takeého konania (činnosti) súdov, ktoré smeruje k odstráneniu právnej neistoty, kvôli ktorej sa občan obrátil na orgán súdnej moci. K zbytočným prietahom v súdnom konaní môže dôjsť nielen samotným nekonaním príslušného súdu, ale aj takou činnosťou súdu, ktorá nesmeruje k odstráneniu právnej neistoty účastníka súdneho konania, teda k právoplatnému rozhodnutiu vo veci, s ktorou sa obrátil na súd. Preto na splnenie základného práva podľa článku 48 ods. 2 ústavy nestačí, aby štátne orgány (napr. všeobecné súdy) vec len prerokovali, prípadne vykonali rôzne úkony (bez ohľadu na ich počet) a právoplatne nerozhodli (napr. II. ÚS 64/99, I. ÚS 98/99, I. ÚS 10/98).“ Podľa zavedenej rozhodovacej praxe Ústavného súdu Slovenskej republiky otázku existencie zbytočných prietahov v konaní je potrebné skúmať s ohľadom na konkrétne okolnosti prípadu a berúc do úvahy: 1. právnu a faktickú zložitosť veci, 2. správanie sťažovateľov a 3. spôsob, akým v konaní postupoval okresný súd (obdobne napr. II. ÚS 74/97 alebo I. ÚS 70/98).

Ústava Slovenskej republiky v článku 49 ustanovuje princíp, ktorý umožňuje len zákonodarcovi, aby ustanovil, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie. Z tohto princípu vyplýva subjektívne právo osoby, aby mohla byť trestne postihnutá spôsobom ustanoveným zákonodarcom len za konanie, ktoré zákonodarca uzná za trestný čin.

Ústava Slovenskej republiky v článku 50 stanovuje princíp, podľa ktorého o vine a treste za trestné činy rozhoduje len súd. Ústavná úprava zároveň zaručuje každému právo na prezumpciu neviny a preto každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu. Obvinený preto nie je povinný dokazovať svoju nevinnu a nesmie byť donucovaný k výpovedi alebo priznaniu. Z ústavnej zásady prezumpcie neviny vyplýva, že obvinenému je potrebné vinu dokázať a v prípade pochybností o skutkovej otázke významnej pre rozhodnutie sa musí rozhodnúť v prospech obvineného. Článkom 50 Ústavy Slovenskej republiky sa ďalej zaručuje právo na obhajobu a právo odoprieť výpoveď. Právo na obhajobu vyjadruje zásadu, podľa ktorej musí byť v trestnom procese zaručená ochrana práv a záujmov osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie. Zásada zabezpečenia práva na obhajobu je nevyhnutným predpokladom úspešného výkonu súdnictva, ktorého významnou úlohou je ochrana práv a zákonom chránených záujmov občanov. Z judikatúry ústavného súdu vyplýva, že právo na právnu pomoc pod-

la článku 47 ods. 2 ústavy je podľa okolností konkrétneho prípadu potrebné vykladať v spojení s článkom 50 ods. 3 ústavy, pričom rozsah a intenzita ústavou zaručeného práva na obhajobu sa mení v okamihu zmeny právneho postavenia oprávnenej osoby zo zadržaného na obvineného - okamihom vydania uznesenia o obvinení sú práva obvineného na obhajobu vymedzené čl. 50 ods. 3 ústavy (*mutatis mutandis* II. ÚS 34/99). Vo vzťahu k právu na obhajobu podľa čl. 50 ods. 3 ústavy ústavný súd už vyslovil, že «formuláciou čl. 50 ods. 3 sa kladie dôraz na zaručenie práv od okamihu vznesenia obvinenia. (...) Všetkým oprávneným osobám sa čl. 50 ods. 3 zaručuje, že budú mať čas na prípravu obhajoby, ďalej že budú mať možnosť pripraviť si obhajobu a že svoju obhajobu budú môcť predniesť právne významným spôsobom buď osobne, alebo prostredníctvom obhajcu» (II. ÚS 8/96). Obvinený má právo, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu. Ústavná úprava deklaruje prekážku *res iudicata* v trestných veciach tak, že nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Vo vzťahu k retroaktívite právnych predpisov ústava určuje, že trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Neskorší zákon sa použije, ak je to pre páchatela priaznivejšie.

1.2. ĽUDSKÉ PRÁVA V SYSTÉME RADY EURÓPY

Ochrana ľudských práv je v európskom priestore realizovaná najmä v kontexte existencie Rady Európy, ako jednej z najstarších medzinárodných vládnych organizácií, ktorej účelom je ochrana a podpora ľudských práv a základných slobôd. Rada Európy vznikla dohodou zakladajúcich štátov v roku 1949.

V rámci systému Rady Európy má významnú úlohu z hľadiska interpretácie obsahu konkrétneho práva Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len ESĽP), zriadený ako stály orgán súdnej moci Protokolom č. 11 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Základným dokumentom, ktorý obsahuje jednotlivé práva, je Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), ktorý prijala Rada Európy v roku 1950.

Judikatúra ESĽP je záväznou z pohľadu jednotlivých rozsudkov pre príslušnú zmluvnú stranu Dohovoru, teda členský štát, reprezentovaný najvyšším orgánom výkonnej moci, t.j. vládou. Vo všeobecnosti sú jednotlivé rozsudky s ohľadom na ich obsah, výklad konkrétneho práva a odôvodnenie prameňom práva a predstavujú vodítko a metodické usmernenie pre rozhodovanie o ochrane príslušného práva národnými súdnymi orgánmi.

S ohľadom na množstvo judikátov, ako aj interpretačnú úlohu ESLP, sú podstatné individuálne rozhodnutia, ktoré kreujú a identifikujú obsah a rozsah práv a základných slobôd chránených Dohovorom. V tejto časti publikácie sú uvedené základné charakteristiky, obsah a interpretácia vybraných základných práv.

Právo na slobodu a bezpečnosť

Právo na slobodu a bezpečnosť je upravené v článku 5 Dohovoru a jeho obsah bol rozšírený článkom 1 Protokolu č. 4. Samotné právo je považované za kľúčový element pri ochrane individuálneho ľudského práva. Osobná sloboda je základnou podmienkou, ktorá prezumuje výkon ďalších práv a slobôd.

Bepečnosť osôb musí byť vnímaná v kontexte fyzickej slobody, a nemôže byť interpretovaná s odkazom na rôzne faktory (ako napríklad povinnosť štátu poskytnúť niekomu osobnú ochranu pred útokom iných alebo právo na sociálnu bezpečnosť).

Cieľom právnej úpravy je zabezpečiť reálne práva jednotlivcov, a to znamená nielen v ich obsahovom či hmotnoprávnom vymedzení, ale aj ich realizáciu namiesto formálnej právnej úpravy. Následne, limity práva na slobodu a bezpečnosť je potrebné vnímať v ich výnimočnosti a v rámci kogentnej povinnosti orgánov verejnej moci obmedzenie tohto práva vždy nevyhnutne a dostatočne odôvodniť, a to len s dočasnou možnosťou obmedzenia.

„Článok 5 – Právo na slobodu a bezpečnosť“

1. Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikoho nemožno pozbaviť slobody okrem nasledujúcich prípadov, pokiaľ sa tak stane na základe postupu stanového zákonom:
 - a) zákonné pozbavenie slobody osoby po odsúdení príslušným súdom;
 - b) zákonné zatknutie alebo pozbavenie slobody z dôvodu nesplnenia rozhodnutia vydaného súdom v súlade so zákonom alebo s cieľom zabezpečiť splnenie povinnosti stanovenej zákonom;
 - c) zákonné zatknutie alebo pozbavenie slobody za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán pre dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu, alebo ak je to dôvodne považované za potrebné za účelom zabránenia spáchaniu trestného činu alebo úteku po jeho spáchaní;
 - d) pozbavenie slobody maloletého na základe zákonného rozhodnutia za účelom výchovného dohľadu alebo jeho zákonné pozbavenie slobody za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán;

- e) zákonné pozbavenie slobody osôb, aby sa zabránilo šíreniu nákazlivej choroby, alebo duševne chorých osôb, alkoholikov, narkomanov alebo tulákov;
- f) zákonné zatknutie alebo iné pozbavenie slobody osoby, aby sa zabránilo jej nepovolenému vstupu na územie štátu, alebo osoby, proti ktorej sa vedie konanie o vypovedaní alebo vydaní.
2. Každý, kto je zatknutý, musí byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, oboznámený s dôvodmi svojho zatknutia a s každým obvinením proti nemu.
 3. Každý, kto je zatknutý alebo pozbavený slobody v súlade s ustanovením odseku 1 písm. c) tohto článku, musí byť ihneď predvedený pred sudcu alebo inú úradnú osobu splnomocnenú zákonom na výkon súdnej moci a má právo, aby jeho vec bola prejednaná v primeranej lehote, alebo byť prepustený počas konania. Prepustenie sa môže podmieniť zárukou, že sa takáto osoba dostaví na pojednávanie.
 4. Každý, kto je zatknutý alebo inak pozbavený slobody, má právo podať návrh na začatie konania, v ktorom súd urýchlene rozhodne o zákonnosti pozbavenia jeho slobody a nariadi prepustenie, ak je pozbavenie slobody nezákonné.
 5. Každý, kto bol zatknutý alebo pozbavený slobody v rozpore s ustanoveniami tohto článku, má nárok na odškodnenie.¹⁸

V odseku 1 článku 5 je ustanovený základný predpoklad výkonu práva na osobnú slobodu a to, že jej osobnej slobody môže byť niekto pozbavený iba vo výnimočných prípadoch. Imperatívna požiadavka v článku 5 zabezpečuje, že pozbavenie osobnej slobody musí byť absolútne nevyhnutné k daným okolnostiam a musí byť okamžite odstránené v prípade straty legitimity rozhodnutia o jej obmedzení alebo pozbavení.

Základná požiadavka práva je, že musí byť vždy dostupné, predvídateľné a jasné, a že musí obsahovať záruky proti riziku arbitrárnosti rozhodovania subjektu, ktorému je príslušná právomoc zverená. Takto vymedzenú požiadavku je potrebné uplatňovať tak v otázkach zadržania, ako aj zatknutia prostredníctvom súdnych orgánov, v konkrétnych prípadoch jednotlivcov (napr. prípad Riera Blume a ostatní proti Španielsku⁹).

Článok 1 Protokolu č. 4 k Dohovoru doplnil a rozšíril obsah práva na slobodu a bezpečnosť uvedenom v článku 5 Dohovoru o text, že nikto nemôže byť pozbavený slobody na základe svojej neschopnosti plniť zmluvné záväzky. V rámci tohto neplnenia existujú iné právne nástroje na nápravu, a to konkrétne napríklad strata či prepadnutie majetku, vynútená akcie, nariadenie exekúcie.

⁸ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. On-line: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf

⁹ rozsudok Riera Blum a ostatní proti Španielsku. Žiadosť č. 37680/97, rozsudok z 19.10.1999. Dostupné online: <http://www.cesnur.org/2002/blume.htm>

Právo na spravodlivé súdne konanie

„Článok 6 - Právo na spravodlivé súdne konanie

1. Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti.
2. Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.
3. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:
 - a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu;
 - b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;
 - c) obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú;
 - d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu;
 - e) mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.¹⁰

ESĽP, rovnako ako predtým Komisia, vykladá ustanovenie článku 6 a práva na spravodlivé súdne konanie veľmi široko, a to najmä s ohľadom na jeho význam pre demokraciu v krajine. V prípade *Delcourt* proti Belgicku¹¹ Súd konštatoval, že „spravodlivosť má byť nielenže vykonávaná, ale musí sa aj javiť, že je vykonávaná. Podstatnou je dôvera, ktorú musia sudy v demokratickej spoločnosti u verejnosti vzbudzovať“¹²

¹⁰ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. On-line: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf

¹¹ rozsudok *Delcourt* v Belgicko, sťažnosť č., rozsudok zo 17. januára 1970, ods. 25, dostupné online: <http://www.judikaty.info/sk/search/?q=Delcourt+v.+Belgicko&db=nssr>

¹² *Nález Ústavného súdu SR* č. III. ÚS 16/00, a uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 7. 12. 2011, č. k. I. ÚS 462/2011-22

Ako Súd vo viacerých rozhodnutiach následne uvádza, z jeho pohľadu je v demokratickej spoločnosti ako je vnímaná v rámci Dohovoru podstatné, aby právo na spravodlivú administráciu súdnictva malo zabezpečené prominentné miesto a akákoľvek reštriktívna interpretácia obsahu článku 6 Dohovoru s takýmto cieľom rozhodne nekorešponduje.

Súd zároveň potvrdil, že článok 6 má extrateritoriálny efekt, čo znamená, že povinnosti štátu podľa tohto článku je nevyhnutné voči jednotlivcovi vykonávať aj v prípade jeho vykázania alebo vyhostenia z krajiny.

Aj keď z procesného hľadiska právo na spravodlivý súdny proces a zásady v ňom obsiahnuté musia byť uplatňované v právnom systéme členských krajín, v rámci stanoveného rozsahu civilných povinností a trestných konaní, ktoré pod ochranu práva na spravodlivé súdne konanie spadajú, sú vylúčené otázky migrácie a občianstva, prípustné sú, iba ak sa dotýkajú výkladu a ochrany poskytovanej Európskym dohovorom o občianstve.

Právo na spravodlivý súdny proces obsahuje na základe interpretácie ESĽP viaceré aspekty, viaceré konkrétne individuálne práva, a to:

- a) právo na prístup k súdu;
- b) právo byť prítomný na prerokovávaní prípadu;
- c) sloboda seba-obvinenia;
- d) právo na sporové konanie, t.j. rovnosť strán v rámci procesu;
- e) právo na odôvodnený rozsudok, t.j. zákaz arbitrárnosti rozhodnutia.

Procesné a subsidiárne práva

„Článok 13 - Právo na účinný opravný prostriedok

Každý, koho práva a slobody priznané týmto dohovorom boli porušené, má právo na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom bez ohľadu na to, že porušenie spôsobili osoby pri plnení ich úradných povinností.¹³

ESĽP vykladá článok 13 ako legislatívnu povinnosť zabezpečiť dvojstupňové konanie, t.j. možnosť použitia opravného prostriedku alebo revízie rozhodnutia príslušného zákonného orgánu.

¹³ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. On-line: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf

„Článok 14 - Zákaz diskriminácie

Užívanie práv a slobôd priznaných týmto dohovorom musí byť zabezpečené bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.“¹⁴

Protokol č. 12 k Dohovoru rozšíril obsah zákazu diskriminácie pri realizácii základných práv a slobôd garantovaných Dohovorom, a to konkrétne v rozsahu, že využívanie akéhokoľvek práva upraveného a garantovaného právnym poriadkom je podmienené zabezpečením uplatňovania princípu nediskriminácie na základe kritérií ako pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné presvedčenie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, narodenie alebo iný status. Táto povinnosť sa vzťahuje k výkonu kompetencií všetkých orgánov verejnej moci.

ESĽP vo svojej judikatúre k článku 14 potvrdil, že toto právo nemožno vykonávať samostatne a že nemôže samostatne existovať. Má teda subsidiárnu povahu k iným právam upraveným v Dohovore a jeho protokoloch.

V rámci judikatúry Súdu je tak potrebné vnímať kontext a obsah zákazu diskriminácie, pričom za diskrimináciu sa považuje akékoľvek zaobchádzanie s osobami v rovnakých podmienkach rozličným spôsobom bez existencie objektívneho a odôvodniteľného faktu. Neexistencia objektívneho a odôvodniteľného faktu znamená, že rozdiel v danej otázke nepožíva tzv. legitímny cieľ a že teda neexistuje odôvodniteľný vzťah proporcionality medzi spôsobom výkonu a cieľom, ktorý má byť v danej veci dosiahnutý.

„Článok 17 - Zákaz zneužitia práv

Nič v tomto dohovore sa nesmie vykladať ako oprávnenie pre štát, skupinu alebo osobu vykonávať činnosť alebo uskutočniť skutok s cieľom narušiť práva alebo slobody v dohovore zakotvené, alebo na obmedzovanie týchto práv a slobôd vo väčšom rozsahu, než je stanovené v dohovore.“¹⁵

¹⁴ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. On-line: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf

¹⁵ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. On-line: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf

1.3. LUDSKÉ PRÁVA V KONTEXTE SYSTÉMU OCHRANY GARANTOVANEJ V EURÓPSKEJ ÚNII

Základné práva a slobody tak, ako boli poňaté v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd RE, mali pôvodne zostať v kompetencii zmluvných štátov a Rady Európy. Pôvodné zmluvy zakladajúce Európske spoločenstvá neobsahovali ustanovenia o ľudských právach, keďže spoločenstvá vznikli výhradne na báze ekonomickej spolupráce, ktorá sa nedotýkala oblasti ochrany ľudských práv a základných slobôd. Napriek tomu sa Súdny dvor už v počiatkoch tejto ekonomickej spolupráce musel viackrát zaoberať aspektmi ochrany ľudských práv, pretože prax ukázala, že „základné práva možno aplikovať na akúkoľvek činnosť orgánov verejnej moci aj v oblasti ekonomických vzťahov.“

Zakladajúce zmluvy EÚ neobsahovali a explicitne neobsahujú komplexný záväzný katalóg základných práv a slobôd. Článok 6 ZEÚ však definuje základné hodnoty a princípy uplatňovania ochrany základných práv, ktoré rešpektujú „práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluvy.“ Tieto práva sú následne rozvíjané v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie (ďalej len SD EÚ).

Z hľadiska **historického vývoja** Európske spoločenstvá (ďalej len „ES“), ktoré vznikli v päťdesiatych rokoch 20. storočia, a na ktorých základe bola vytvorená Európska únia (ďalej len „EÚ“), mali predovšetkým vytvoriť spoločný vnútorný trh založený na slobode pohybu osôb, tovaru, služieb a kapitálu, realizovať ciele ekonomickej a obchodnej integrácie a koordinovať aktivity členských štátov v týchto intenciách. Otázka základných práv a slobôd bola v čase vzniku ES aktuálna len v takom rozsahu, pokiaľ sa týkala úloh, na plnenie ktorých boli konštituované tieto integračné zoskupenia. V zakladajúcich zmluvách nachádzame len nepatrnú časť katalógu základných práv a slobôd, a to aj z toho dôvodu, že v období vzniku ES, berúc do úvahy ukončenú druhú svetovú vojnu, boli tieto katalógy zakotvené na ústavnej úrovni vo vnútroštátnych právnych poriadkoch jednotlivých členských štátov. V pôvodnej Zmluve o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva sa zakotvila rovnosť mužov a žien, resp. zákaz diskriminácie z dôvodu pohlavia. Toto právo sa považuje aj v súčasnosti za jedno z najrozpracovanejších v rámci EÚ. Druhým, veľmi špecifickým právom, bol zákaz diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, teda rovnoprávne postavenie štátnych príslušníkov členských štátov.

V nadväznosti na uznanie základných práv za súčasť všeobecných zásad práva Spoločenstva v judikatúre Súdneho dvora Európsky parlament, Rada a Komisia 5. apríla 1977 prijali Spoločnú deklaráciu o ochrane základných práv a o Európe-

skom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, v ktorej zdôraznili prvoradý význam, ktorý pripisujú základným právam vyplývajúcim najmä z ústav členských štátov a z Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, konštatovali, že pri výkone svojich právomocí a pri usku-točňovaní cieľov ES tieto práva rešpektujú, a zaviazali sa, že ich budú aj naďalej rešpektovať. Ani počas nasledujúcich desaťročí však nedošlo k prijatiu záväžného katalógu základných práv na komunitárnej úrovni. Neformálny katalóg základných práv však formuloval Súdny dvor vo svojej judikatúre na základe konkrétnych predjednávaných vecí.

Uznanie ochrany ľudských práv na komunitárnej úrovni bolo vyjadrené v pre-ambule Jednotného európskeho aktu z roku 1986. Jednoznačný záväzok v ob-lasti ochrany ľudských práv však zakotvila až Zmluva o Európskej únii (Ma-astrichtská zmluva) z roku 1992. Podľa článku 6 ods. 1 Zmluvy o EÚ: „Únia je založená na zásadách slobody, demokracie, dodržiavania ľudských práv a zák-ladných slobôd a právneho štátu, ktoré sú členským štátom spoločné.“ Podľa článku 6 ods. 2 Zmluvy o EÚ: „Únia rešpektuje základné práva, ktoré zaručuje Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd podpísaný v Ríme 4. novembra 1950 a ktoré vyplývajú z ústavných tradícií, ktoré sú člen-ským štátom spoločné, ako všeobecné zásady práva Spoločenstva.“

Nosnými piliermi ľudskoprávnej dimenzie sa, odhliadnuc od rozhodovacej čin-nosti Súdneho dvora Európskych spoločenstiev (v súčasnosti Súdny dvor Eu-rópskej únie, ďalej len „SD“) ako prvého orgánu ES zaoberajúceho sa otázkou základných práv a slobôd, stala až Maastrichtská zmluva (1992) vytvárajúca Eu-rópsku úniu, a následne Amsterdamská zmluva (1997) a Zmluva z Nice (2000) pozmeňujúca Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva (ďalej len „ZES“) a Zmluvu o Európskej únii (ďalej len „ZEU“). Samotné základné práva a slobody ako výsledok činnosti EÚ následne nachádzame v Charte základných práv Eu-rópskej únie (2000) ako špecifickom právne nezáväznom akte EÚ osobitného charakteru, v Zmluve o Ústave pre Európu (2004), ktorá v sebe obsahovala usta-novenia Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“), ale nebola úspešne ratifikovaná všetkými členskými štátmi a teda nevstúpila v platnosť, a nakoniec v Lisabonskej zmluve (2007), ktorá zakotvila záväznosť čiastočne upravenej Charty. V tomto smere je teda možné badať jasné snahy EÚ o zakot-venie vlastného záväžného katalógu základných práv a slobôd.

Z inštitucionálneho hľadiska došlo v oblasti základných práv a slobôd takis-to k posunu. Nariadením Rady č. 168/2007 z 15. februára 2007, (publikované v Úradnom vestníku EÚ pod č. L 53/2 z 22. februára 2007) bola v roku 2007 zria-dená Agentúra Európskej únie pre základné práva so sídlom vo Viedni. Cieľom

agentúry je poskytovať príslušným orgánom a úradom EÚ a jeho členským štátom pomoc a odborné znalosti o základných právach pri vykonávaní právnych predpisov EÚ, pri prijímaní opatrení a rozhodovaní o postupoch. Agentúra bola kreovaná na vykonávanie činností v súlade s nasledujúcimi hlavnými úlohami:

- a) zhromažďovať, analyzovať a šíriť objektívne a spoľahlivé údaje o základných právach a slobodách;
- b) zabezpečiť porovnateľnosť a spoľahlivosť týchto údajov;
- c) vykonávať a/alebo podporovať výskum a štúdiá v oblasti základných práv;
- d) zostavovať a uverejňovať závery a stanoviská k osobitným tematickým oblastiam, a to buď z vlastnej iniciatívy alebo na žiadosť Európskeho parlamentu, Rady alebo Komisie;
- e) podporovať dialóg s občianskou spoločnosťou, aby sa zvýšilo povedomie širokej verejnosti o základných právach.

Táto agentúra však nemá oprávnenie na preverovanie jednotlivých sťažností. I napriek skutočnosti, že právny poriadok EÚ nie je jednoduchý, problematiku základných práv a slobôd a ich ochrany v rámci EÚ možno najlepšie pochopiť prostredníctvom jednotlivých prameňov práva EÚ v tejto oblasti.

Pramene práva základných práv a slobôd v Európskej únii sú na základe vývoja i povahy európskeho práva, a to najmä komunitárneho práva (*acquis communautaire*), tvorené súborom noriem rôzneho pôvodu a charakteru, a sú teda roztrúsené vo viacerých prameňoch. V porovnaní napríklad s mechanizmom ochrany ľudských práv v rámci Rady Európy vykazujú menšiu mieru homogenosti. Tieto pramene možno rozdeliť do troch základných pilierov:

- a) komunitárno-únijný pilier** – v tomto pilieri je otázka základných práv a slobôd regulovaná v rámci primárneho práva, v rámci sekundárneho práva, v konštantnej judikatúre SD EÚ v oblasti základných práv, no najmä v Charte základných práv EÚ;
- b) medzinárodnoprávny pilier** – tvoria ho normy medzinárodného verejného práva, ktoré síce nie sú súčasťou európskeho práva, avšak EÚ sa nimi riadi pri realizácii svojich politík a sú inšpiráciou SD EÚ pri jeho rozhodovacej činnosti, pričom k najvýznamnejším normám patrí Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy;
- c) vnútroštátne právo členských štátov** – a to v zmysle, že zakladajúce zmluvy odkazujú na vnútroštátne ústavné tradície, ústavnú úpravu členských štátov a interpretácie všeobecne záväzných rozhodnutí ústavných súdov členských štátov.

Okrem uvedených pilierov sú prameňom práva vo sfére základných práv a slobôd aj ľudsko-právne pravidlá zakotvené v medzinárodných zmluvách

uzavretých medzi Úniou a asociovanými a inými nečlenskými štátmi EÚ. Ide o asociačné a iné dohody uzatvárané s tretími štátmi. Prostredníctvom klauzúl o dodržiavaní základných práv v týchto zmluvách prejavuje EÚ záujem o ochranu základných práv a slobôd a demokracie.

Trend posilňovania ochrany ľudských práv sa v Únii najvýraznejšie prejavil prijatím Charty základných práv Európskej únie v roku 2000, ktorá nadobudnutím účinnosti Lisabonskej zmluvy získala právnu silu aktu primárneho práva. Zjednotenie ochrany ľudských práv v európskom priestore má zabezpečiť aj dlho diskutované pristúpenie Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd na základe Lisabonskej zmluvy a vytvoriť tak efektívny systém ochrany ľudských práv v Únii.

Primárna legislatíva v oblasti základných práv a slobôd je tvorená zakladajúcimi zmluvami (Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie), pričom v rámci komunitárneho práva sú to akty najvyššej právnej sily, a **Chartou základných práv Európskej únie** (ďalej len Charta). Charta sa stala súčasťou primárneho práva ratifikáciou Lisabonskej zmluvy, čím únia vyriešila sporný status Charty v období medzi jej prijatím (2000) a zavedením do primárneho práva (2009, čl. 6 ods. 1 ZEÚ).

Za základný prameň ochrany ľudských práv v Európskej únii je považovaná práve Charta. Okrem nej však Súdny dvor pri interpretácii obsahu jednotlivých práv vychádza zo **spoločných ústavných tradícií** členských štátov a **Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** Rady Európy, ako aj iných medzinárodných dokumentov, v súlade s článkom 6 ZEÚ.

Postavenie Charty v právnom poriadku únie sa zmenilo nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy. Charta ako pôvodne medziinštitucionálna dohoda, ktorá nebola právne záväzná, bola používaná Súdnym dvorom a de facto sa stala súčasťou právneho poriadku už po jej podpísaní inštitúciami únie (Rada, Parlament, Komisia v roku 2000 v Nice). Súdny dvor odkazoval na jej ustanovenia vo svojej rozhodovacej činnosti. V súčasnosti jej však **článok 6 ods. 1 ZEÚ výslovne priznáva rovnakú právnu silu, akú majú zakladajúce zmluvy:**

(1) Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluvy.

Ustanovenia Charty žiadnym spôsobom nerozširujú právomoci Únie vymedzené v zmluvách.

Práva, slobody a zásady v charte sa vykladajú v súlade so všeobecnými ustanoveniami hlavy VII charty, ktorými sa upravuje jej výklad a uplatňovanie a pri riadnom zohľadnení vysvetliviek, na ktoré sa v charte odkazuje a ktoré označujú zdroje týchto ustanovení.

Z pohľadu zakotvenia katalógu základných práv a slobôd v právnom poriadku únie je dôležitá formulácia **článku 6, ods. 2 ZEÚ**, ktorá pro futuro uvádza:

(2) Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Týmto prístupom nie sú dotknuté právomoci Únie vymedzené v zmluvách.

Podmienky prístúpenia Únie k Dohovoru zatiaľ nie sú predmetom platnej právnej úpravy. Významnou otázkou vymedzenia prístúpenia Únie k Dohovoru je vzťah Charty a Dohovoru, vzťah Súdneho dvora k Európskemu súdu pre ľudské práva a možnosť revízie rozhodnutí jedného súdu druhým. Zo strany Rady Európy umožňuje prístupenie Únie k Dohovoru Protokol č. 14 k Dohovoru, podpísaný 13. mája 2004, ktorý nadobudol platnosť a účinnosť dňa 1. júna 2010. Na jeho základe a v nadväznosti na ustanovenia Zmluvy o fungovaní Európskej únie bol vypracovaný Protokol o prístupení EÚ k Dohovoru, ktorý však na základe negatívneho stanoviska Súdneho dvora č. 2/2013¹⁶ zastavil v súčasnosti proces prístúpenia **EÚ k Dohovoru. Táto senzitívna otázka** prístúpenia či právneho vzťahu medzi dvoma regionálnymi systémami ochrany ľudských práv tak stále nemá jasnú odpoveď, **a to najmä z právneho hľadiska**, či Únia napriek politickému deklarovaniu záujmu o prístupenie k Dohovoru tak učiní alebo nie.

Článok 6, ods. 3 ZEÚ uvádza:

(3) Základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie.

Zásady sú osobitným prameňom práva Únie, pričom pre ich implementáciu platí, že v súlade s nimi musia byť sekundárne akty inštitúcií Únie ako aj medzinárodné zmluvy, ktorými je Únia viazaná.

Pri ochrane základných práv ako všeobecných zásad je SD EÚ povinný vychádzať najmä zo spoločných ústavných tradícií členských štátov a z medzinárodných dokumentov týkajúcich sa ochrany ľudských práv, na ktorých členské štáty spolupracovali alebo ku ktorým pristúpili, a to najmä z Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

¹⁶ Stanovisko Súdneho dvora EÚ č. 2/2013, publikované 18. decembra 2014, dostupné online: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-12/cp140180sk.pdf>

Princíp rešpektovania ľudských práv, vrátane práv osôb patriacich k menšinám je garantovaný aj **článkom 2 ZEÚ**, ako jedna z základných hodnôt, na ktorých bola únia vybudovaná: Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv, vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.

Ustanovenia **článku 7 ZEÚ** zabezpečujú prostriedky na ochranu hodnôt zakotvených v čl. 2 ZEÚ. Článok 7 umožňuje Rade na návrh jednej tretiny členských štátov alebo Európskeho parlamentu alebo Európskej komisie štvorpätinovou väčšinou svojich členov po získaní súhlasu Európskeho parlamentu rozhodnúť, že existuje jasné riziko vážneho porušenia hodnôt uvedených v článku 2 niektorým členským štátom. Pred prijatím takéhoto rozhodnutia Rady vypočuje príslušný členský štát a v súlade s tým istým postupom mu môže adresovať vhodné odporúčania. Samotné dodržiavanie hodnôt ustanovených v 2 ZEÚ je podľa článku 49 ZEÚ podmienkou na podanie žiadosti o členstvo v EÚ.

Ďalším ustanovením primárneho práva k problematike ochrany ľudských práv je článok 18 ZFEÚ, ktorý zakazuje diskrimináciu z dôvodu štátnej príslušnosti. V rámci pôsobnosti zmlúv a bez toho, aby boli dotknuté ich osobitné ustanovenia, akákoľvek diskriminácia na základe štátnej príslušnosti je zakázaná. Európsky parlament a Rada môžu v súlade s riadnym legislatívnym postupom prijať pravidlá o zákaze takejto diskriminácie.

V **článku 19 ZEÚ** je zakotvená právomoc Rady jednomyselne prijímať na návrh Komisie a po udelení súhlasu Európskeho parlamentu opatrenia na boj proti diskriminácii založenej na pohlaví, rasovom alebo etnickom pôvode, náboženskom vyznaní alebo viere, postihnutí, veku alebo sexuálnej orientácii.

Článok 151 ZFEÚ upravuje pôsobnosť Únie a členských štátov v oblasti sociálnej politiky a rešpektovanie sociálnych práv. Obsah tohto článku bol súčasťou predchádzajúcej právnej úpravy, pričom rešpektuje sociálne práva tak ako sú stanovené v Európskej sociálnej charte podpísanej v Turíne 18. októbra 1961 a v Charte základných sociálnych práv pracovníkov Spoločenstva z roku 1989. V článku je stanovený záväzok Únie a členských štátov podporovať zamestnanosť pracovníkov, zlepšovať životné a pracovné podmienky tak, aby sa dosiahlo ich zosúladenie pri zachovaní dosiahnutej úrovne, primeraná sociálna ochrana, sociálny dialóg, dialóg medzi sociálnymi partnermi, rozvoj ľudských zdrojov so zreteľom na permanentne vysokú zamestnanosť a boj proti vylučovaniu z trhu práce.

Významnú rolu v systéme ochrany ľudských práv v EÚ zohráva **Súdny dvor EÚ a jeho judikatúra**. Základné práva obsiahnuté v judikatúre SD pokrývajú široké spektrum a siahajú až k procesným a inštitucionálnym zárukám. Príkladmo možno uviesť niektoré, ku ktorých ochrane sa judikatúra dopracovala. Ide o všeobecnú ochranu osobnosti (Stauder, 69/71), ochranu vlastníctva (Hauer, 44/79), slobodu vyznania (Prais, 130/75), slobodu prejavu (Flämische Bücher – VBVB a VBBB, 63/82), zásadu rovnosti (Razouk, 75/82), slobodu informácií (Protection of Unborn Children, C-159/90), slobodu zhromažďovania (Gewerkschaftsbund, 175/73), procesné a justičné základné práva, najmä právo na efektívnu právnu ochranu (Hoffman — La Roche, 85/76), právo na riadny proces, vrátane riadneho vypočutia (Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, 222/84; Pecastaing, 98/79) a zákaz dvojitého trestania (Walt Wilhelm, 14/68).

Ako zvláštny všeobecný princíp európskeho práva aplikovaný aj pri posudzovaní základných práv a slobôd použil SD EÚ princíp proporcionality. Tento princíp vyjadruje skutočnosť, že obmedzenia základných práv a slobôd právnymi aktmi sekundárneho práva sú možné, ak sú vo verejnom záujme (v záujme EÚ) a nejdú nad rámec toho, čo Únia sleduje. Akékoľvek obmedzenie základných práv musí rešpektovať zásadu proporcionality, t. j. že „nepredstavuje vzhľadom na sledovaný cieľ neprimeraný a neprípustný zásah do samotnej podstaty chránených základných práv“.

V súvislosti s genézou a zhodnotením významu judikatúry Súdneho dvora na ochranu ľudských práv na komunitárnej úrovni je potrebné poukázať na to, že Súdny dvor nepristupoval k problematike ľudských práv vždy rovnako. V počiatkoch svojej rozhodovacej činnosti bol Súdny dvor k otázkam ľudských práv veľmi zdržanlivý, keďže zastával názor, že nie je oprávnený rozhodovať o súlade komunitárnych právnych aktov s vnútroštátnym právom. Tento prístup Súdneho dvora v zásade vychádzal z toho, že otázky ochrany ľudských práv nie sú v kompetencii Únie (predtým Spoločenstva), ale členských štátov. Prelom v prístupe Súdneho dvora priniesla až doktrína prednosti komunitárneho práva pred vnútroštátnym právom členských štátov. Súdny dvor po prvýkrát vo svojej judikatúre formálne uznal ľudské práva za jednu zo základných súčastí právneho poriadku Spoločenstiev vo svojom rozsudku vo veci *Stauder*.

Zabezpečenie ochrany ľudských práv Súdny dvorom je veľmi významné z hľadiska **legitimity Únie**. Ak totiž bolo jasné, že s uplatňovaním komunitárneho práva nevyhnutne súvisia otázky ochrany ľudských práv, Súdny dvor musel vo svojej judikatúre zohľadniť, že právne poriadky členských štátov a medzinárodné zmluvy záväzné pre členské štáty rešpektujú a chránia určitý okruh práv, ktoré Súdny dvor označil za základné práva. Ak by Súdny dvor tieto práva vo svojej rozhodovacej činnosti neakceptoval, znamenalo by to, že orgány Únie, predtým

Spoločenstva, nie sú pri výkone svojich právomocí obmedzené základnými právami, čo mohlo mať fatálne dôsledky pre legitimitu Spoločenstva. Súdny dvor preto čiastočne z pragmatických dôvodov veľmi dômyselne vytvoril jednotný štandard ochrany základných práv, ktorý je odlišný od právnych poriadkov členských štátov a medzinárodných zmlúv, ale sa nimi inšpiruje. Súdny dvor teda umožnil, aby komunitárne právo reflektovalo základné hodnoty členských štátov bez toho, aby bola ohrozená koherentnosť právneho systému Spoločenstva (dnes Únie).

V tejto súvislosti možno uviesť, že Súdny dvor nevedli k poskytovaniu ochrany základných práv jednotlivcov ľudsko-právne ideály, ale skôr snaha o presadenie doktríny prednosti komunitárneho práva, ktorú by ústavné súdy členských štátov, najmä Nemecka a Talianska, odmietli akceptovať, ak by Súdny dvor od svojho vzniku neposkytoval v komunitárnom práve ochranu základných práv. V pozadí protestov týchto vnútroštátnych súdov bola obava z toho, že vnútroštátne záruky ľudských práv zmietne hospodársky orientované komunitárne právo. Práve takýto negatívny postoj vnútroštátnych súdov primäl Súdny dvor k tomu, aby svoj prístup k ochrane ľudských práv prehodnotil. Uvedené ústavné súdy vytýkali Súdnemu dvoru, že neposkytuje v oblasti komunitárneho práva štandard ochrany ľudských práv rovnocenný vnútroštátnym štandardom. Nemecký ústavný súd sa vo svojom rozhodnutí, známym ako *Solange I*, vyslovil, že si vyhradzuje rozhodovanie o súlade komunitárneho práva s ochranou ľudských práv podľa nemeckej ústavy, pokiaľ Súdny dvor nezabezpečí rovnocenný štandard ich ochrany na komunitárnej úrovni. Podobné výhrady vyslovil aj Taliansky ústavný súd vo svojom rozhodnutí vo veci *Frontini*.

Na tieto výčitky Súdny dvor reagoval tým, že začal poskytovať ochranu základných práv na základe autonómneho – komunitárneho štandardu, ktorý si vytvoril vlastnou rozhodovacou činnosťou. V roku 1986 nemecký ústavný súd vo svojom rozhodnutí *Solange II* konštatoval, že štandard ochrany ľudských práv poskytovanej Súdnym dvorom už možno označiť za dostatočný a pokiaľ tento štandard bude zachovaný, nemecký ústavný súd v budúcnosti nebude posudzovať súlad komunitárnych právnych aktov s nemeckou ústavou.

Význam judikatúry Súdného dvora pre formovanie ľudských práv v systéme komunitárneho práva spočíva v tom, že Súdny dvor uznal základné práva za integrálnu súčasť všeobecných právnych zásad, ktoré majú právnu silu prameňov primárneho komunitárneho a úniového práva, a teda odvodené (sekundárne) pramene komunitárneho a úniového práva musia byť s nimi v súlade. Súdny dvor vo svojej judikatúre uznal, že základné práva sú jednou zo základ-

ných súčastí komunitárneho práva a z tohto dôvodu Súdny dvor zabezpečuje ich ochranu, ale zdôraznil, že základné práva ako súčasť komunitárneho práva sa majú posudzovať a chrániť v rámci samostatného systému komunitárneho práva, oddelene od vnútroštátnych systémov ochrany ľudských práv, vrátane ústavných katalógov ľudských práv v jednotlivých členských štátoch. Súdny dvor však uznal, že komunitárny systém ochrany ľudských práv nemôže prehladať spoločné prvky vnútroštátnych systémov ochrany ľudských práv ani medzinárodné zmluvy týkajúce sa ľudských práv, a to najmä Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ale naopak, je povinný sa nimi inšpirovať. Súdny dvor posudzoval namietané porušenia základných práv výlučne v kontexte komunitárneho práva, pričom vzal do úvahy medzinárodné zmluvy, ako aj ústavné zásady, ktoré sú členským štátom spoločné, ale výslovne odmietol argumenty, ktoré by vychádzali len z právneho poriadku niektorého členského štátu, pretože ich akceptácia by viedla k ohrozeniu jednotnosti práva Spoločenstva a súdržnosti Spoločenstva.

Súdny dvor vo svojej judikatúre ďalej poukázal na povinnosť členských štátov aplikovať komunitárne normy v súlade s požiadavkami ochrany základných práv a na potrebu výkladu odôvodnenia obmedzení slobôd vyplývajúcich zo Zmluvy najmä z hľadiska základných práv.

Súdny dvor však konštatoval, že nemá právomoc posudzovať zlučiteľnosť vnútroštátnych predpisov s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Taktiež judikoval, že v prípade, ak ide o posúdenie zlučiteľnosti vnútroštátnej normy, ktorá patrí do pôsobnosti práva Únie, so základnými právami, Súdny dvor je v prejudiciálnom konaní povinný poskytnúť vnútroštátnemu súdu všetky interpretačné kritériá na posúdenie tejto normy, ale v prípade, ak vnútroštátna norma, ktorej súlad so základnými právami sa má posúdiť, nepatrí do pôsobnosti práva Únie, Súdny dvor nemôže poskytovať vnútroštátnemu súdu interpretačné usmernenia na posúdenie súladu tejto normy so základnými právami.

Súdny dvor vo svojej judikatúre tiež poukázal na relatívny charakter niektorých základných práv a stanovil kritériá a ciele, ktoré odôvodňujú ich obmedzenie.

Vzhľadom na to, že základné práva na komunitárnej úrovni sformuloval Súdny dvor vo svojej judikatúre, na formovanie tohto systému je charakteristický skôr kauzistický než systematický prístup, čo môže v mnohých prípadoch viesť k nejasnostiam týkajúcim sa skutočného rozsahu ochrany ľudských práv v Európskej únii. Práve nedostatok systematiky pri formovaní ľudských práv na komunitárnej úrovni je predmetom kritiky, na ktorú reaguje vytvorenie Charty základných

práv Európskej únie ako listiny základných práv najvyššej právnej sily v právom poriadku Spoločenstva, resp. Únie. Zakotvenie záväzného katalógu ľudských práv Európskej únie vo forme Charty by malo odstrániť medzery v právnom systéme ochrany ľudských práv a prispieť k zvýšeniu legitimacy Európskej únie. Zároveň môže viesť k zmene súčasného dynamického a flexibilného, ale do určitej miery nepredvídateľného systému ochrany ľudských práv v Európskej únii, založeného na judikatúre Súdneho dvora, ktorý rozvinul ochranu základných práv vo forme všeobecných právnych zásad, na tradičnejší systém ochrany ľudských práv podobný vnútroštátnym systémom, akceptujúc ich vnútroštátnu ústavnú ochranu.

Na druhej strane však môže byť, a to aj po začlenení Charty do systému záväzných prameňov práva Spoločenstva (Únie), otvorenosť judikatúry ako pôvodne východiskového zdroja ochrany základných práv vo sfére aplikácie komunitárneho a úniového práva prínosom, keďže judikatúra môže flexibilnejšie a vhodnejšie reagovať na meniace sa spoločenské podmienky a konkrétne okolnosti prípadu. Proces formovania katalógu ľudských práv je totiž otvoreným procesom, ktorý nie je ešte ani zďaleka ukončený, keďže spoločenské podmienky sa neustále menia. Po nadobudnutí účinnosti Lisabonskej zmluvy sa Charta napokon stala dominantným, ale nie jediným relevantným prameňom ľudských práv v Európskej únii, a jednotlivci sa môžu domáhať aj základných práv zakotvených v iných prameňoch, najmä v medzinárodných zmluvách, ktoré ratifikovali členské štáty spôsobom ustanoveným vnútroštátnym poriadkom, resp. ku ktorým pristúpila Únia. To znamená, že aj po vytvorení záväznej listiny práv Európskej únie v podobe Charty zohrávajú súdne orgány Európskej únie významnú úlohu spočívajúcu nielen v dohlade nad jej výkladom a uplatňovaním, ale do určitej miery aj v dotváraní systému ochrany základných práv v Európskej únii, podobne ako svojou judikatúrou dotvárali a dotvárajú mnohé oblasti komunitárneho a úniového práva.

Oblasť základných práv a slobôd je v rámci EÚ reglementovaná aj aktami **sekundárnej legislatívy**, ktorá obsahuje predovšetkým nariadenia a smernice z oblastí zákazu všetkých druhov diskriminácie, voľného pohybu osôb vrátane vzájomného uznávania diplomov, azylu, práva na usadzovanie, slobody poskytovania služieb, sociálneho zabezpečenia atď. Z hľadiska štruktúry sú sekundárnou legislatívou upravené práva všetkých troch generácií s prevládajúcim obsahom práv hospodárskej oblasti.

Akty sekundárneho práva umožňujú detailnejšie špecifikovať a vykonať ustanovenia primárneho práva vo sfére základných práv a slobôd. Zároveň sú prostriedkom unifikácie a harmonizácie vnútroštátnych právnych predpisov

jednotlivých členských štátov. V zmysle doktríny bezprostrednej použiteľnosti a priameho účinku práva aj vo sfére základných práv a slobôd vyplývajúce predovšetkým z nariadení (a v určitých prípadoch aj smerníc),¹⁷ ak ustanovujú individuálne práva, môžu byť jednotlivcami vynútené prostredníctvom súdu.

Z ústavnoprávneho hľadiska patrí k najvýznamnejším právnou úprava princípu rovnosti, ktorá je aj najrozsiahlejšie spracovaná v rámci sekundárneho práva Únie.

¹⁷ SD v prípade *Van Duyn* (č. 11/74) uznal, že za splnenia určitých podmienok môžu mať priame účinky aj smernice – ak sú ich ustanovenia bezpodmienečné a dostatočne jasné, uplynula určitá lehota na ich implementáciu a štát v plnej miere nesplnil záväzky uložené smernicou.

2. ĽUDSKÉ PRÁVA A ICH OCHRANA V SCHENGENSKOM PRIESTORE

2.1. MEDZINÁRODNÁ ÚPRAVA PRÁV MIGRANTOV, UTEČENCOV A AZYLANTOV

V rámci medzinárodného priestoru upravuje práva migrantov predovšetkým právna úprava v rámci OSN. Do kompetencie Úradu vysokého komisára OSN pre utečencov spadá agenda migrantov, žiadateľov o azyl, násilne premiestnených ľudí, ako aj utečencov.

Medzinárodnoprávna ochrana zahŕňa viacero oblastí úpravy:

- 1) ľudské práva
- 2) povinnosť štátov akceptovať vrátených rezidentov
- 3) povinnosť poskytnúť konzulárnu pomoc nerezidentom
- 4) zákaz obchodovania s ľuďmi a zneužívania migrantov
- 5) špecifickú ochranu práv konkrétnych skupín migrantov (pracovní migranti, maloletí migranti, ženy a pod.)

Z pohľadu vnútroštátnej právnej úpravy je tak rozhodujúci fakt to, aký charakter má príslušná medzinárodná zmluva, t.j. či je medzinárodnou zmluvou podľa článku 7, ods. 4 alebo článku 7, ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky.

Právne predpisy OSN

a) v oblasti právnej úpravy utečencov

1951 – Dohovor OSN o postavení utečencov

1967 – Protokol k Dohovoru OSN o postavení utečencov

b) v oblasti právnej úpravy pracovníkov - migrantov

1949 – Dohovor Svetovej organizácie práce o migrácii kvôli zamestnaniu

1975 – Dohovor Svetovej organizácie práce o migrácii v nedôstojných podmienkach a podpore rovnosti príležitostí a zaobchádzania s pracovníkmi – migrantmi

1990 – Medzinárodný dohovor o ochrane práv všetkých pracovníkov – migrantov a príslušníkov ich rodín

2011 – Dohovor Medzinárodnej organizácie práce o prijateľnej práci pre domácich zamestnancov

c) v oblasti zákazu pašovania a obchodovania s ľuďmi

2000 – Protokol na prevenciu, potlačovanie a trestanie obchodovania s ľuďmi, najmä ženami a deťmi

2000 Protokol proti pašovaniu migrantov na súši, vo vzduchu a na mori

Právne predpisy v EÚ a SR

V súčasnosti vstup a pobyt cudzincov a vízovú oblasť upravujú nasledovné právne predpisy EÚ a legislatíva SR:

- Zmluva o fungovaní Európskej únie
- **Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 810/2009** z 13. júla 2009, ktorým sa ustanovuje vízový kódex Spoločenstva (tzv. Vízový kódex)
- **Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/399 z 9. marca 2016**, ktorým sa ustanovuje kódex Únie o pravidlách upravujúcich pohyb osôb cez hranice (Kódex schengenských hraníc)
- **Nariadenie Rady (ES) č. 539/2001**, ktoré stanovuje zoznam krajín, ktorých štátni príslušníci musia mať pri prekračovaní vonkajších hraníc vízum, a krajín, ktorých štátni príslušníci sú od tejto povinnosti oslobodení
- **Nariadenie Rady (ES) č. 1030/2002** z 19. mája 2008, ktorým sa stanovuje jednotný formát povolení na pobyt pre štátnych príslušníkov tretích štátov v zmysle doplnenia podľa **Nariadenia Rady (ES) č. 380/2008** z 18. apríla 2008
- **Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 604/2013** z 26. júna 2013, ktorým sa stanovujú kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o medzinárodnú ochranu podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny alebo osobou bez štátnej príslušnosti v jednom z členských štátov
- Ústava Slovenskej republiky (ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov)
- Zákon č. **404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov** a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. **480/2002 Z. z. o azyle** a o zmene a doplnení niektorých zákonov

2.2. SCHENGENSKÁ DOHODA A SCHENGENSKÉ ACQUIS

Schengenská dohoda bola uzavretá v Schengene, v Luxembursku 14. júna 1985 predstaviteľmi Francúzska, Nemecka a krajín Beneluxu. Cieľom tejto dohody bolo postupné zrušenie kontrol osôb na spoločných hraniciach krajín (nazývaná aj **Schengen I**) a zároveň posilnenie vonkajších hraníc. Dopĺňajúca dohoda, podrobný postup a pravidlá krokov boli prijaté ako Vykonávací dohovor Schengenskej dohode (nazývaná aj ako **Schengen II** alebo Schengenský dohovor) dňa 19. júna 1990.

Kľúčovými ustanoveniami Schengenskej dohody sú:

- **zrušenie spoločných hraníc** pri súčasnom **posilnení vonkajších hraníc**,
- zjednotenie nariadení pre vstup a krátkodobý pobyt cudzincov v Schengenskom priestore (**Schengenské vízum**)

- **oddelené vybavovanie ľudí**, ktorí sú a ktorí nie sú zo schengenských štátov na letiskách a v prístavoch,
- zjednotenie podmienok pri **žiadosti o azyl**,
- opatrenie proti **cezhraničnému obchodovaniu s drogami**,
- **policajná spolupráca**,
- spolupráca schengenských štátov **v oblasti spravodlivosti**,
- zriadenie spoločného informačného systému (SIS), ktorý by spájal databázy členských krajín.

Schengenský dohovor (1990) vstúpil do platnosti v septembri 1993, v skutočnosti nadobudol účinnosť až 26.marca 1995 po zrušení vnútorných hraníc vo Francúzsku a Nemecku.

Amsterdamská zmluva od mája 1999 začlenila právne predpisy z oblasti schengenskej spolupráce (nazývané aj ako **Schengenské acquis**) do právneho poriadku EÚ (tzv. **acquis communautaire**).

Slovenská republika sa zaviazala k implementácii Schengenského dohovoru **a ďalších predpisov v oblasti schengenského acquis** podpísaním Zmluvy o prístupí **18 dňa** 16. apríla 2003. Podľa ustanovení dohovoru tak policajné a štátne orgány museli splniť podmienky vstupu do schengenského priestoru, a to najmä:

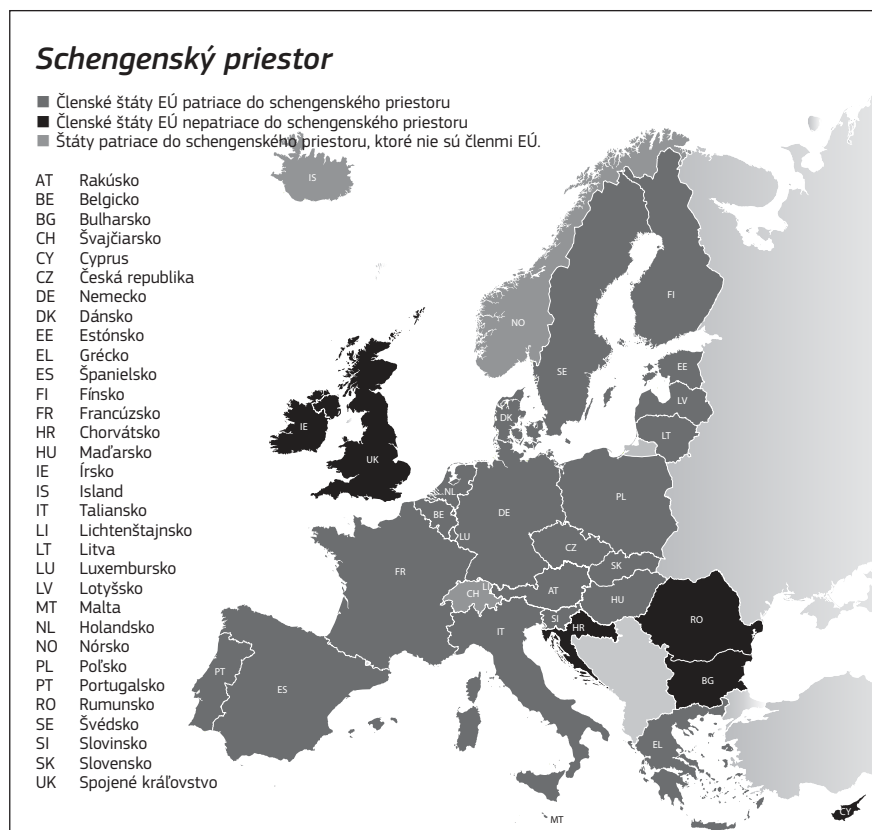
- posilnením kontrol na vonkajšej schengenskej hranici (t.j. slovensko-ukrajinskej hranici)
- zlepšením organizácie a spolupráce medzi národnými systémami policajnými, súdnymi, colnými a ďalšími správnymi orgánmi;
- zriadením Schengenského informačného systému (SIS) ako spoločného pátracieho a informačného systému na pomoc proti kriminalite;
- postupnú harmonizáciu niektorých dôležitých postupov týkajúcich sa hlavne spoločnej vízovej a azylovej politiky, problematiky zbraní a streliva, súdnej spolupráce v trestných veciach a ďalších.

Základným **súčasným východiskovým** právnym nástrojom je konsolidované znenie **Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/399** z 9. marca 2016, ktorým sa ustanovuje kódex Únie o pravidlách upravujúcich pohyb osôb cez hranice (Kódex schengenských hraníc) .¹⁹

¹⁸ Zmluva o prístupí Slovenskej republiky k Európskej únii, publikovaná v Úradnom vestníku EÚ L 236, 23.9.2003, s. 17-32. Oznámenie MZV č. 185/2004 Z.z. In: Siman, M. – Slašťan, M.: Právo Európskej únie. Bratislava: Euroiuris, 2012, s. 1171 - 1213

¹⁹ nové Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/399 z roku 2016 nahradilo pôvodný text Nariadenia Európskeho Parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 z 15. marca

Obrázok č. 1 – Schengenský priestor
k 1.7.2013

Operačnú spoluprácu a pomoc medzi členskými štátmi vo vzťahu ku kontrole hraníc by mala riadiť a koordinovať Európska agentúra pre riadenie operačnej spolupráce na vonkajších hraniciach členských štátov Európskej únie zriadená nariadením (ES) č. 2007/2004²⁰.

2006, ktorým sa ustanovuje kódex Spoločenstva o pravidlách upravujúcich pohyb osôb cez hranice (Kódex schengenských hraníc), publikované v Úradnom vestníku EÚ L 105, 13.4.2006, s. 1

²⁰ Nariadenie Rady (ES) č. 2007/2004 z 26. októbra 2004 o zriadení Európskej agentúry pre riadenie operačnej spolupráce na vonkajších hraniciach členských štátov Európskej únie (Ú. v. EÚ L 349, 25.11.2004, s. 1).

2.3. PRÁVA JEDNOTLIVCOV A POVINNOSTI ŠTÁTNYCH ORGÁNOV

Pri zabezpečovaní práv jednotlivcov vyplývajúcich zo schengenského *acquis* je potrebné reflektovať rozdiel medzi jednotlivými kategóriami ľudí, ktorí prechádzajú cez Schengenskú hranicu.

Podmienky pre vycestovanie slovenských občanov a občanov členských štátov EÚ do tretích štátov sa vstupom do schengenského priestoru nemenia. Určujúce sú požiadavky prijímacích resp. tranzitných štátov.

Samostatnú úpravu majú podmienky vstupu občanov tretích štátov na územie EÚ a Schengenu a sú určené v rámci Schengenského *acquis*. Štátny príslušník tretej krajiny, ktorý má záujem o vstup na územie schengenského priestoru (ktoré nekopíruje iba štátne územie členských štátov EÚ, patrí tam napr. aj Nórsko, Švajčiarsko, ...) musí sa preukázať platným cestovným dokladom, v osobitných prípadoch platným jednotným schengenským vízum (podrobnosti ustanovuje **Nariadenie 539/2001**²¹). Vízum udeľuje členský štát EÚ a miestne príslušný štát schengenského priestoru.

V podmienkach SR zabezpečuje výkon povinností vyplývajúcich z ustanovení súvisiacich s prekračovaním vonkajších hraníc, ako aj vnútroštátnej legislatívy (najmä zákona č. 404/2011 Z.z. o pobyte cudzincov v znení neskorších predpisov), úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru, v spolupráci s oddeleniami hraničnej kontroly Policajného zboru a následne oddeleniami cudzineckej polície Policajného zboru. Hlavou úlohou úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru je:

- „riadi, usmerňuje, koordinuje a kontroluje činnosť služby hraničnej a cudzineckej polície,
- zabezpečuje a zodpovedá za kontrolu vonkajšej hranice, ktorá zahŕňa vykonávanie hraničnej kontroly a hraničného dozoru,
- podieľa sa na plnení úloh pri otvaraní, uzatváraní a zmenách charakteru hraničných priechodov na vonkajších hraniciach Európskej únie (ďalej len „EÚ“),
- zodpovedá za plnenie úloh pri dočasnom obnovení kontroly vnútorných hraníc EÚ,
- zabezpečuje plnenie medzinárodných záväzkov a úloh vyplývajúcich pre úrad z členstva Slovenskej republiky v agentúre Frontex,

²¹ *Nariadenie Rady (ES) č. 539/2001 z 15. marca 2001 uvádzajúce zoznam tretích krajín, ktorých štátni príslušníci musia mať víza pri prekračovaní vonkajších hraníc členských štátov a krajín, ktorých štátni príslušníci sú oslobodení od tejto povinnosti. Úv. EÚ. L 81, 21.3.2001, s. 1–7. Dostupné online: <http://data.europa.eu/eli/reg/2001/539/oj>*

- plní úlohy súvisiace so zabezpečením požiadaviek policajných zložiek, súdov, prokuratúr, Slovenskej informačnej služby a Ministerstva obrany Slovenskej republiky na hraničných priechodoch na úseku blokácií osôb, vozidiel a vecí,
- zabezpečuje plnenie úloh na úseku boja proti falšovaniu a pozmeňovaniu cestovných dokladov, víz, povolení na pobyt a ďalších dokladov,
- zabezpečuje prípravu policajtov vo svojej pôsobnosti z odhaľovania nových foriem a metód pozmeňovania, falšovania cestovných dokladov a ďalších dokladov,
- zabezpečuje a zodpovedá za činnosť hlavného hraničného splnomocnenca Slovenskej republiky a plní úlohy vyplývajúce z medzinárodných zmlúv o režime a spolupráci na štátnej hranici, bilaterálnych dohôd týkajúcich sa problematiky kontroly hranice,
- spracúva návrhy všeobecne záväzných právnych noriem, medzinárodných zmlúv a dohôd, transponovania noriem EÚ do právnych noriem Slovenskej republiky a interných predpisov upravujúcich oblasť pôsobnosti úradu, podieľa sa na tvorbe ostatných právnych noriem,
- zabezpečuje a usmerňuje činnosti spojené s výkonom vyhostovania a umiestňovania cudzincov v útvaroch policajného zaistenia pre cudzincov,
- zabezpečuje a usmerňuje činnosti spojené s výkonom readmisie osôb a policajných prevozov cez vonkajšiu hranicu,
- spolupôsobí pri zabezpečovaní činností spojených s výkonom readmisie osôb a policajných prevozov na vnútornej hranici EÚ,
- plní úlohy v oblasti vízovej politiky a vízovej praxe,
- vydáva záväzné stanoviská pre riaditeľstvá hraničnej a cudzineckej polície vo veciach povoľovania trvalých pobytov cudzincom z dôvodu zahranično-politického záujmu Slovenskej republiky,
- realizuje operatívno-pátraciu činnosť služby hraničnej a cudzineckej polície so zameraním na predchádzanie a odhaľovanie organizovanej, opakovanej a závažnej trestnej činnosti súvisiacej s prekračovaním štátnej hranice a nelegálnym pobytom na území Slovenskej republiky a získava informácie o operatívnej situácii a koordinuje opatrenia v boji proti organizovanému zločinu,
- vykonáva vyšetrovanie a metodicky riadi a vykonáva skrátene vyšetrovanie v rozsahu stanovenom interným predpisom,
- rieši spory o miestnu príslušnosť v skrátene vyšetrovaní,
- koordinuje plnenie úloh základných útvarov služby hraničnej a cudzineckej polície na úseku organizovania toku informácií, policajných opatrení, previerania totožnosti osôb vstupujúcich na územie Slovenskej republiky bez platných cestovných dokladov,
- plní úlohy v oblasti informačného toku,
- vykonáva analýzu rizík v súvislosti so zabezpečením kontroly hraníc a boja proti nelegálnej migrácii,

- plní úlohy centrálného orgánu v oblasti nelegálnej migrácie najmä pre výmenu informácií Europolu a Vyšehradskej štvorky (ďalej len „V4“),
- vedie štatistické prehľady, je národným kontaktným pracoviskom pre spracovávanie európskych štatistík v oblasti migrácie a pobytu v zmysle noriem EÚ, plní úlohu gestora a správcu dát informačných systémov úradu; vykonáva činnosti spojené so správou informačných systémov služby hraničnej a cudzineckej polície²²

Právomoci policajného zboru a trestné činy súvisiace s nedovoleným prekročením hranice; práva cudzincov

Právomoci Policajného zboru upravuje zákon NR SR č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, práva cudzincov upravuje zákon č. 404/2011 Z.z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

V súvislosti s neoprávneným prekročením štátnej hranice a nelegálnou migráciou obsahuje hmotnoprávnu trestnú normu Trestný zákon, a to konkrétne za nasledovné trestné činy:

§ 354 - násilné prekročenie štátnej hranice

§ 355 a 356 – prevádzачstvo

§ 357 - nedovolené prekročenie štátnej hranice

Uvedené ustanovenia okrem definície trestných činov stanovujú tresty za násilné alebo nedovolené prekročenie štátnej hranice, falšovanie alebo pozmeňovanie cestovných dokladov a za prevádzачstvo.

Podrobnosti o právomociach príslušných európskych a národných orgánov v rámci Schengenského informačného systému upravuje **Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1987/2006** z 20. decembra 2006 o zriadení, prevádzke a využívaní Schengenského informačného systému druhej generácie (SIS II)²³. Na účely nariadenia sa môžu v systéme SIS II spracovávať oprávnenými orgánmi iba nasledujúce osobné údaje (čl. 36, ods. 3):

- a) priezvisko(á) a krstné meno(á), rodné meno(á) a predtým používané mená a akékoľvek prezývky a krycie mená, ktoré sa vkladajú samostatne;
- b) všetky zvláštnosti, objektívne a nemenné telesné znamenia;

²² Dostupné online: <http://www.minv.sk/?uhcp>

²³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1987/2006 z 20. decembra 2006 o zriadení, prevádzke a využívaní Schengenského informačného systému druhej generácie (SIS II)Ú. v. L 381, 28. 12. 2006, s 4

- c) miesto a dátum narodenia;
- d) pohlavie;
- e) fotografie;
- f) odtlačky prstov;
- g) štátna(-e) príslušnosť(-i);
- h) čísla dokladov totožnosti a dátum ich vydania.

Jednotlivci sa môžu dožadovať informácie o rozsahu údajov nazhromaždených v informačnom systéme vedenom za týmto účelom, t.j. systéme SIS II alebo SIRENE (v rámci EÚ). Obsah tohto práva jednotlivca spadá pod právnu úpravu čl. 19 Ústavy SR o práve osoby na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov, ktoré sa jej týkajú. Nasledujúcu právnu úpravu predstavuje zákon č. 122/2013 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a zákon NR SR č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Na základe tejto právnej úpravy môže každá osoba požiadať Ministerstvo vnútra SR o poskytnutie informácie, aké osobné údaje o jej osobe spracúva. Zároveň je prevádzkovateľ SIS alebo SIRENE povinný osobe odpovedať do 30 dní od doručenia písomnej žiadosti. Dotknutá osoba má právo na opravu alebo likvidáciu osobných údajov spracúvaných v SIS alebo SIRENE. Ak má dotknutá osoba podozrenie, že jej osobné údaje sa neoprávnene spracúvajú, môže podať oznámenie priamo Úradu na ochranu osobných údajov SR, ktorý preverí, či sú porušené jej práva.

Ďalšie práva jednotlivcov sú upravené v právnom poriadku Slovenskej republiky, rámcovo najmä v ústave a na nadnárodnej úrovni v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Charte základných práv EÚ. Práva upravené nadnárodnými dokumentmi viažu Slovenskú republiku k výkonu a ochrane ľudských práv a základných slobôd spôsobom, ktorý je legálny a zabezpečuje uplatnenie princípu nediskriminácie, ustanovenom najmä v európskom práve.

Práva jednotlivcov sú upravené v rámci procesu zadržania pri nedovolenom prekročení hranice, napríklad v nadväznosti na **právo na ľudskú dôstojnosť, či právo na rodinný a súkromný život** nasledovne:

Zákon č. 404/2011 Z.z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov určuje práva cudzincov v § 94 - § 99.

§ 94 Umiestňovanie zaistených štátnych príslušníkov tretej krajiny

(1) Pri umiestňovaní štátneho príslušníka tretej krajiny zariadenie prihliada na jeho vek, zdravotný stav, príbuzenské a rodinné vzťahy a náboženské, etnické alebo národnostné osobitosti.

(2) Osobitne sa umiestňujú muži, ženy a osoby mladšie ako 18 rokov od starších osôb. Výnimku možno povoliť štátnym príslušníkom tretej krajiny v príbuzenskom vzťahu.

(3) Rodina sa umiestni v zariadení spolu. Ak zariadenie rozhodne o rozdelení rodiny, musí vždy prihliadať na to, aby dôsledky tohto rozdelenia boli primerané jeho dôvodom.

§ 95 Starostlivosť o zdravie zaisteného štátneho príslušníka tretej krajiny

(1) Štátny príslušník tretej krajiny je povinný podrobiť sa lekárskej prehliadke v rozsahu určenom lekárom vrátane potrebného diagnostického a laboratórneho vyšetrenia, očkovaníu a preventívnym opatreniam určeným orgánom na ochranu zdravia; osobitná pozornosť sa venuje zraniteľným osobám.

(2) Ak zdravotný stav štátneho príslušníka tretej krajiny vyžaduje zdravotnú starostlivosť, ktorú nie je možné zabezpečiť v zariadení, zariadenie mu zabezpečí túto starostlivosť v zdravotníckom zariadení mimo zariadenia.

(3) Ak si štátny príslušník tretej krajiny spôsobí ujmu na zdraví úmyselne, je povinný uhradiť náklady na poskytnutie zdravotnej starostlivosti a skutočne vynaložené náklady na dozor a dopravu do zdravotníckeho zariadenia.

Práva a povinnosti štátneho príslušníka tretej krajiny umiestneného v zariadení**§ 96**

(1) Štátny príslušník tretej krajiny má právo na nepretržitý osemhodinový čas na spánok a na dve denné vychádzky vo vymedzenom priestore, každá v trvaní najmenej hodinu.

(2) Štátny príslušník tretej krajiny mladší ako 18 rokov má právo na prístup

a) k vzdelávaniu, ak zaistenie presiahne tri mesiace,

b) k záujmovým činnostiam vrátane herných a rekreačných činností, ktoré sú primerané jeho veku.

(3) Štátny príslušník tretej krajiny je povinný dodržiavať vnútorný poriadok zariadenia, plniť príkazy a pokyny policajta.

§ 97

(1) Štátny príslušník tretej krajiny môže na vlastné náklady odosielať písomnosti.

(2) Na účel uplatnenia svojich práv môže štátny príslušník tretej krajiny podávať

štátnym orgánom Slovenskej republiky žiadosti a sťažnosti, ktoré policajný útvar ihneď odošle.

(3) Štátny príslušník tretej krajiny si môže objednať na vlastné náklady knihy, dennú tlač a časopisy vrátane zahraničných, ak sú distribuované v Slovenskej republike.

§ 98

(1) Štátny príslušník tretej krajiny má právo na prijatie návštevy, najviac dvoch osôb, raz za tri týždne v trvaní 30 minút. V odôvodnených prípadoch môže riaditeľ zariadenia povoliť výnimku.

(2) Osoby, ktoré štátnemu príslušníkovi tretej krajiny poskytujú právnu ochranu, má štátny príslušník tretej krajiny právo prijímať bez obmedzenia.

(3) Žiadateľ o udelenie azylu má právo na

a) komunikáciu so zástupcami Úradu Vysokého komisára Organizácie Spojených národov pre utečencov, rodinnými príslušníkmi a osobami, ktoré žiadateľovi o azyl poskytujú právnu pomoc,

b) návštevy zástupcov Úradu Vysokého komisára Organizácie Spojených národov pre utečencov, rodinných príslušníkov a osôb, ktoré žiadateľovi o azyl poskytujú právnu pomoc.

(4) Prístup rodinných príslušníkov žiadateľa o udelenie azylu a osôb, ktoré žiadateľovi o udelenie azylu poskytujú právnu pomoc, možno obmedziť z dôvodov ohrozenia bezpečnosti štátu a verejného poriadku alebo na základe rozhodnutia riaditeľa zariadenia, ak tým nie je výrazne obmedzený alebo znemožnený prístup týchto osôb k žiadateľovi o udelenie azylu.

§ 99

(1) Štátny príslušník tretej krajiny môže raz za dva týždne prijať zásielku s vecami osobnej potreby do hmotnosti päť kilogramov. Obmedzenie sa nevzťahuje na zásielku s oblečením.

(2) Zariadenie skontroluje obsah zásielky. Veci a látky uvedené v § 78 ods. 1 neodovzdá štátnemu príslušníkovi tretej krajiny a odošle ich späť odosielateľovi na jeho náklady.

(3) Štátny príslušník tretej krajiny môže prijímať peňažné prostriedky bez obmedzenia. Zariadenie zabezpečí ich uloženie.

Samostatnú kategóriu práv cudzincov tvoria tzv. procesné práva, ktoré nadväzujú na obsah **práva na spravodlivé súdne konanie** definované v článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Tieto práva sú definované v § 90 zákona č. 404/2001 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Tieto práva sú definované reverzným spôsobom, ako povinnosti príslušných štátnych orgánov dodržiavať obsah práva na spravodlivé súdne konanie:

Policajný útvar je povinný

a) zabezpečiť poučenie štátneho príslušníka tretej krajiny bezprostredne po jeho zaistení v jazyku, ktorému rozumie,

- 1. o dôvodoch zaistenia,*
- 2. o možnosti oznámiť jeho zaistenie zastupiteľskému úradu štátu, ktorého je štátnym občanom,*
- 3. o možnosti vyzosmieť o zaistení niektorú z blízkych osôb a jeho právneho zástupcu a*
- 4. o možnosti preskúmania zákonnosti rozhodnutia o zaistení,*

b) ak štátny príslušník tretej krajiny požiada o oznámenie svojho zaistenia zastupiteľskému úradu štátu, ktorého je štátnym občanom, bezodkladne vyzosmieť tento zastupiteľský úrad; ak zastupiteľský úrad tohto štátu nemá sídlo na území Slovenskej republiky, policajný útvar o zaistení štátneho príslušníka tretej krajiny vyzosmie ministerstvo zahraničných vecí,

c) ak štátny príslušník tretej krajiny o to požiada, bezodkladne mu umožniť vyzosmieť o zaistení niektorú z blízkych osôb a jeho právneho zástupcu,

d) skúmať po celý čas zaistenia štátneho príslušníka tretej krajiny, či trvá účel zaistenia,

e) poučiť štátneho príslušníka tretej krajiny v jazyku, ktorému rozumie, alebo v jazyku, o ktorom sa dá odôvodnene predpokladať, že mu rozumie, o možnosti požiadať o asistovaný dobrovoľný návrat, o možnosti kontaktovať mimovládne organizácie, a ak štátny príslušník tretej krajiny podal žiadosť o udelenie azylu alebo prejavil úmysel takú žiadosť podať, aj o možnosti kontaktovať Úrad Vysokého komisára Organizácie Spojených národov pre utečencov.

Okrem práv cudzinci majú aj **povinnosti**, definované aktívnym spôsobom alebo ako povinnosť zdržať sa konania, ktoré by bolo v rozpore s ustanoveniami národnej či nadnárodnej legislatívy. Napr. cudzinec je povinný:

- podrobiť sa lekárskej prehliadke v rozsahu určenom lekárom vrátane potrebného diagnostického a laboratórneho vyšetrenia, očkovaniu a preventívnym opatreniam určeným orgánom na ochranu zdravia; osobitná pozornosť sa venuje zraniteľným osobám (§ 95, ods. 1 zákona č. 404/2011 Z. z.)
- Ak si štátny príslušník tretej krajiny spôsobí ujmu na zdraví úmyselne, je povinný uhradiť náklady na poskytnutie zdravotnej starostlivosti a skutočne vynaložené náklady na dozor a dopravu do zdravotníckeho zariadenia (§ 95, ods. 3 zákona č. 404/2011 Z. z.)
- znášať výdavky na stravu v zaisťovacom zariadení: Výdavky na stravovanie uhrádza štátny príslušník tretej krajiny, ktorému bola strava poskytnutá; ak mu to jeho aktuálne pomery nedovoľujú alebo ak ide o žiadateľa o udelenie azylu, výdavky na stravovanie znáša štát (§ 91, ods. 3 zákona č. 404/2011 Z. z.)
- hlásenia pobytu alebo zloženia peňažnej záruky namiesto zaistenia, v prípade administratívneho konania o vyhostení (§ 89, ods. 1 zákona č. 404/2011 Z. z.)

3. ĽUDSKÉ PRÁVA V PRAXI

3.1. VŠEOBECNÉ PRÍKLADY A PRÍPADY Z OBLASTI OCHRANY ĽUDSKÝCH PRÁV

1. Občan DP je poslancom NR SR. Najčítanejší týždenník na Slovensku uverejnil článok, kde bola zverejnená fotka jeho rodiny a maloletého dieťaťa. Riešite, akým spôsobom je u verejne pôsobiacej osoby ústavou chránené právo na súkromný a rodinný život a či nedošlo k jeho porušeniu.
2. Občan BK je štátnym občanom SR, zdržiava sa však mimo územia SR 10 mesiacov v roku. Platí odvody na zdravotné a sociálne poistenie v zahraničí, v krajine kde má ekonomický príjem. Uvedte, ako sú garantované tejto osobe práva na sociálne zabezpečenie a sociálnu pomoc na území Slovenskej republiky. Odôvodnite ústavnou a zákonnou úpravou.
3. Obchodná spoločnosť CCD, s.r.o. je vlastníkom pozemku, na ktorom chce obec budovať kanalizáciu. Spoločnosti CCD bol vyvlastnený pozemok z dôvodu všeobecného záujmu, na základe rozhodnutia obecného zastupiteľstva. Riešite, či došlo k právoplatnému rozhodnutiu o vyvlastnení a či boli splnené ďalšie podmienky (verejný záujem a náhrada) pre vyvlastnenie podľa ústavy. Uvedte, aké prostriedky pre nápravu právneho stavu môže právnická osoba použiť.
4. Obchodná spoločnosť zaoberajúca sa predajom tovarov a predmetov historickej hodnoty má v správe zámok a podzámkov na strednom Slovensku. V čase správy (prenájmu) predá do zahraničia predmety, ktoré boli súčasťou stálej múzejnej zbierky. Riešite, či došlo k porušeniu práv podľa ústavy SR, aké sú možné vnútroštátne prostriedky nápravy, resp. aké konsekvencie možno voči obchodnej spoločnosti vyvodiť.
5. Občan SR – GE, je vlastníkom pozemku, cez ktorý preteká miestny vodný tok. Pre ochranu vlastného majetku i rodiny vybudoval plot, ktorý zahrnul vodný tok do jeho pozemku a znemožnil prístup ostatných občanov a orgánov špecializovanej štátnej správy k nemu. Riešite kontradikciu práva na ochranu vlastného majetku a ochranu vlastníctva vodných tokov podľa ústavy.

3.2. PRÁVA MIGRANTOV, UTEČENCOV A PRÁVOMOCI ŠTÁTNYCH ORGÁNOV V SR

Zadanie 1

Pri neoprávnenom prekročení vonkajšej hranice Slovenskej republiky je zadržaná skupina 8 osôb.

- a) žiadna z nich nerozumie slovenskému, anglickému ani francúzskemu jazyku.

- b) v uvedenej skupine sú 4 maloleté deti, ktoré idú v sprievode dospelých osôb, s ktorými nie sú v príbuzenskom ani inom právnom stave.
- c) zo skupiny 4 dospelých tvrdí jedna osoba ženského pohlavia, že jej vek je 13 rokov a je maloletá. Zároveň sú v skupine príslušníkov policajného zboru, ktorý sa policajne akcie zúčastnili, iba muži.

Riešte, aké povinnosti vo vzťahu k právam jednotlivcov majú orgány štátnej správy v SR a aké povinnosti majú príslušníci policajného zboru v rámci výkonu svojich právomocí.

ZADANIE 2

Pre zabezpečenie kontroly vonkajšej Schengenskej hranice sú príslušníci Policajného zboru vyslaní v rámci FRONTEX misie do Grécka. Pri nelegálnom prekročení hranice zadržia skupinu utečencov bez dokladov. Riešte, aké právomoci majú slovenskí príslušníci v danej misii a kto vykonáva dohľad nad plnením ich povinností. Aká je zodpovednosť príslušníkov misie a kto zodpovedá za náhradu škody?

ZADANIE 3

Pre zabezpečenie kontroly štátnych hraníc na základe dohody medzi vládou SR a vládou Srbska je vyslaná skupina príslušníkov policajného zboru SR na južné hranice Srbska. Pri nelegálnom prechode hraníc je zadržaná skupina migrantov.

- a) členovia tejto skupiny požiadajú okamžite o azyl;
- b) členovia tejto skupiny nerozumejú žiadnemu z jazykov, ktoré ovládajú príslušníci zmiešaných hraničných hliadok;
- c) členovia tejto skupiny sú v zlom zdravotnom stave, ktorý si vyžaduje okamžitý zdravotný zásah.

Riešte, aké povinnosti vo vzťahu k základným právam migrantov a žiadateľov o azyl majú príslušníci policajnej hliadky.

Zároveň riešte, aké právomoci majú vo vzťahu k migrantom a žiadateľom o azyl príslušníci policajnej hliadky zo Slovenska, ak sú súčasťou zmiešanej medzinárodnej hliadky a nachádzajú sa na území tretieho štátu, alebo ak sú súčasťou len slovenskej policajnej hliadky na území tretieho štátu vo vzťahu k vyššie uvedeným okolnostiam.

ZADANIE 4

Pri prekročení slovensko-ukrajinskej hranice zadržia príslušníci Policajného zboru skupinu 3 utečencov, z ktorých 1 žena je vo vysokom štádiu tehotenstva. Počas zásahu u nej začnú kontrakcie a jej zdravotný stav si vyžiada hospitalizáciu a následne porodí dieťa v priestoroch slovenskej nemocnice. Nemá pri sebe žiadne doklady totožnosti a tvrdí, že nemá žiadne občianstvo.

- a) riešte, ako je definovaná povinnosť poskytnúť zdravotnú starostlivosť v tejto situácii a kto bude znášať náklady na jej poskytnutie (a to aj s ohľadom na informovaný súhlas);
- b) riešte, či dieťa narodené v slovenskej nemocnici nadobudne podľa právneho poriadku SR štátne občianstvo SR;
- c) analyzujte, či matka dieťaťa, prípadne otec dieťaťa, majú právny nárok na zotrvanie na území únie bez spätného vyhostenia do krajiny, odkiaľ nelegálne prekročili hranice, na základe občianstva SR u dieťaťa a príslušnej európskej legislatívy.

A series of 30 horizontal dotted lines for writing.

Spolufinancovanie:

Tento projekt je spolufinancovaný z Nórskeho finančného mechanizmu
a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

**Program SK08 – Cezhraničná spolupráca:
„Slovensko – Ukrajina: Spolupráca naprieč hranicou“**

